

VIVERE IN VRBE
VIMINACIVM
TOM 1 / VOLUME 1

БЕОГРАД / 2022 / BELGRADE

АРХЕОЛОШКИ ИНСТИТУТ БЕОГРАД

Посебна издања 76

INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY
BELGRADE

Monographies 76

VIVERE IN VRBE VIMINACIVM

Том 1

Уредници
Мирјана Војвода
Илија Данковић
Бебина Миловановић

Београд 2022

VIVERE IN VRBE
VIMINACIVM

Volume 1

Editors
Mirjana Vojvoda
Ilija Danković
Bebina Milovanović

Belgrade 2022

**VIVERE IN VRBE
VIMINACIVM
Том 1**

Издавач
Археолошки институт
Београд
Кнез Михаилова 35/IV

Посебна издања 76

Главни и одговорни уредник
Снежана Голубовић

Уредници
Мирјана Војвода, Илија Данковић,
Бебина Миловановић

Рецензенти
Иван Радман-Ливаја
Кристиан Газдак
Миомир Кораћ

Превод
Милица Тапавички Илић

Лектура
Мирјана Нешић, Дејв Калкат

Фотографије
Вања Кораћ, Горан Стојић

Дизајн и припрема
Digital Art Beograd

Штампа
Digital Art Beograd

Тираж
100

ISBN 978-86-6439-069-9
ISBN (Printed) 978-86-6439-070-5
ISBN (Online) 978-86-6439-071-2

© Сва права задржана

**VIVERE IN VRBE
VIMINACIVM
Volume 1**

Publisher
Institute of Archaeology
Belgrade
Knez Mihailova 35/IV

Monographies 76

Editor in chief
Snežana Golubović

Editors
Mirjana Vojvoda, Ilija Danković,
Bebina Milovanović

Reviewed by
Ivan Radman-Livaja,
Cristian Găzdac
Miomir Korać

Translated by
Milica Tapavički Ilić

Proofreading
Mirjana Nešić, Dave Calcutt

Photographs
Vanja Korać, Goran Stojić

Graphic design
Digital Art Beograd

Printed by
Digital Art Beograd

Printed in
100

ISBN 978-86-6439-069-9
ISBN (Printed) 978-86-6439-070-5
ISBN (Online) 978-86-6439-071-2

© All rights reserved

САДРЖАЈ

- 9 | *Мирјана Војвода, Јелена Анђелковић Грашар*
Виминацијум – историјат и истраживања
- 21 | *Снежана Голубовић*
Medicus и његов инструментариј: Брига о здрављу у Виминацијуму
- 57 | *Илија Данковић, Бебина Миловановић*
Позивам те, *Thôbarrauai* Магијска пракса у Виминацијуму
- 99 | *Младен Јовичић, Иван Богдановић*
Римска религија, разни култови и хришћанство у Виминацијуму
- 203 | *Илија Данковић, Милица Марјановић*
Жена, супруга, мајка: Свакодневница становница Виминацијума
- 285 | *Бебина Миловановић, Саша Реџић*
Накит и фибуле: Између функционалности, естетске вредности и статусног симбола
- 429 | *Горан Стојић*
Живот на простору Виминацијума од 5. до 12. века
- 471 | *Илија Микић*
Осврт на проучавање хуманог скелетног материјала са Виминацијума

CONTENTS

- 9 | *Mirjana Vojvoda, Jelena Anđelković Grašar*
Viminacium – history and research
- 21 | *Snežana Golubović*
Medicus and his instruments: Healthcare in Viminacium
- 57 | *Ilija Danković, Bebina Milovanović*
I summon thee, *Thôbarrabau* Magical practice in Viminacium
- 99 | *Mladen Jovičić, Ivan Bogdanović*
Roman Religion, various Cults and Christianity in Viminacium
- 203 | *Ilija Danković, Milica Marjanović*
Woman, Wife, Mother: Everyday life of female residents in Viminacium
- 285 | *Bebina Milovanović, Saša Redžić*
Jewellery and brooches: Between functionality, aesthetic value, and status symbol
- 429 | *Goran Stojić*
Life in the Viminacium area from the 5th to the 12th century
- 471 | *Ilija Mikić*
A review of the study of human skeletal material from Viminacium

ЖЕНА, СУПРУГА, МАЈКА:
СВАКОДНЕВНИЦА СТАНОВНИЦА
ВИМИНАЦИЈУМА

Илија Данковић, Милица Марјановић

WOMAN, WIFE, MOTHER:
EVERYDAY LIFE OF FEMALE RESIDENTS OF
VIMINACIUM

Ilija Danković, Milica Marjanović

Антички писци су у својим делима занемаривали низ важних друштвених тема, што је умногоме утицало на модерне интерпретације проучавалаца римске историје и археологије, као и на сам избор тема које су доминирале у овим наукама током 19. и 20. века. Поред тога, историја и археологија римског периода су се развијале у време империјалне експанзије европских колонијалних сила, те је тадашња доминантна политичка мисао утицала на већину раних истраживача и њихове перцепције прошлости.¹ Више од стотину година уназад у археологији и историји римског периода преовладавају теме везане за војску, освајања, администрацију и грађевинске подухвате, док су читаве групе становништва, попут жена, деце, робова или странаца, биле запостављене. Због свега наведеног често смо у прилици да гледамо искривљену слику римског друштва, а њу одликују стереотипи, који се продубљују и истрајавају чак и међу неким савременим истраживачима. Најчешћи међу њима – поткрепљени ригидним мизогиним ставовима античких, мушких аутора – везани су за живот и положај жена у антици, па су често улоге које су оне имале у прошлости поједностављене и недовољно истражене.² Ситуација у науци се на глобалном нивоу по овом питању драстично променила последњих 30 година, док је у домаћој литератури та тема и даље прилично непопуларна. Упркос томе, може се приметити благи пораст интересовања за проучавање жена у римском периоду на тлу Србије.³

Жене су у римском друштву биле у подређеном положају у односу на мушкарце, што је било приметно већ током најранијег детињства и одрастања. Поред општег ми-

1 Hingley 2001, 4–9; Allison 2006, 1.

2 Clark 1981, 193.

3 Спасић-Ђурић 2001; Митић 2014; Петковић, Миладиновић-Радмиловић 2013; Milovanović, Anđelković Grašar 2017; Данковић et al. 2018; Anđelković Grašar 2018; Milovanović 2018; Danković 2020b; Anđelković Grašar 2021.

Ancient writers are known for often neglecting a number of important social topics in their works, thus, to a great extent influencing modern interpretations of Roman history and archaeology scholars, as well as the very choice of subjects dominating these sciences during 19th and 20th century. Moreover, history and archaeology of the Roman period developed during the imperial expansion of European colonial forces and this is why the contemporary dominant political thought influenced most of the early researchers and their perceptions of the past.¹ For more than a century, the archaeology and history of the Roman period were dominated by topics related to military conquests, administration, and building activities, while neglecting entire social groups, such as women, children, slaves or foreigners. Because of all of the factors listed above, we are often looking at a distorted image of the Roman society, characterised by stereotypes, which are deepened and persist even with some of the modern researchers. The most common among them – supported by rigid misogynistic attitudes of ancient male authors – remain connected to the life and position of women in Antiquity. This is why the roles they played in the past are often simplified and insufficiently researched.² Over the past thirty years, the global situation in science has significantly changed, although in domestic literature this topic is still rather unpopular. Despite that, a slight increase in interest for studying women of the Roman period in the territory of present-day Serbia is noticeable.³

Women were in a subordinated position compared to men in the Roman society, and this was already noticeable during early childhood and as children were growing up. Besides the general misogynist tone that permeated Roman law and

1 Hingley 2001, 4–9; Allison 2006, 1.

2 Clark 1981, 193.

3 Спасић-Ђурић 2001; Митић 2014; Петковић, Миладиновић-Радмиловић 2013; Milovanović, Anđelković Grašar 2017; RLCS 2018; Anđelković Grašar 2018; Milovanović 2018; Danković 2020b; Anđelković Grašar 2021.

зогиног тона који прожима римско законодавство и литературу, приметно је преовладавајуће мишљење да жене имају урођене „слабости”, што се односило на интелектуалне способности, моћ расуђивања, неконтролисано исказивање емоција и сексуалних порива. Имале су права на поседовање имовине, али им је управљање њоме било ограничено.⁴ У већини римских породица жене су увек биле под неким обликом мушке контроле, па су чак и у одраслом добу биле под влашћу (*potestas*) мушкарца – најчешће оца или супруга/свекра. У случају смрти старатеља, жене би постајале наследнице имовине и формално правно независне (*sui iuris*), али би им свакако био додељен тотор који је контролисао крупније одлуке (попут продаје имовине). Због тога жене у Риму скоро никада нису имале потпуну финансијску самосталност нити пуну правну способност.⁵ Иако им је било дозвољено привређивање и обављање различитих врста послова, већина њих је била усмерена на породицу, децу и домаћинство. Поред тога што би легитимни брак и рађање деце испунили очекивања заједнице, ови догађаји су утицали и на друштвени статус жене, а њен углед би растао. Супруге су у оквиру породице – преко својих мужева, а посебно синова – могле да стекну извесни капитал, али и да ојачају сопствени друштвени и политички утицај.⁶

Животи и судбине жена у Римском царству зависили су од бројних фактора, као што су место рођења, друштвени положај или имовинско стање породице. Ипак, независно од њиховог статуса, све жене су се суочавале са истим или сличним очекивањима заједнице у којој су живе, а на њихову свакодневницу утицале су бројне дубоко укорене друштва-

4 Dixon 1988, 44; Lentano 2018, 181.

5 Szabó 2009, 59, 63; Богуновић 2012, 540.

6 Dixon, 1988: 6; Hersch, 2010: 296; Богуновић, 2012: 547.

literature, a predominant opinion is noticeable that women possessed congenital “weaknesses”, which referred to their intellectual capabilities, power of reasoning, uncontrolled expression of emotions and sexual drives. They had the right to own property, but managing it was limited.⁴ In the majority of Roman families, women were always under some form of male control. Even in their adult years, they were still under the rule (*potestas*) of a man – usually their father or husband/father-in-law. In the event of their guardians’ death, women would inherit the property and became formally legally independent (*sui iuris*), but they were nevertheless assigned a tutor, who controlled all of the major decisions (such as the sale of property). This is why women in Rome almost never had complete financial independence, or full legal capacity.⁵ Although they were allowed to conduct businesses and engage in different kinds of work, the majority of women focused on their families, children and households. Besides the fact that a legitimate marriage and childbirth would fulfil the expectations of the community, these events would also influence a woman’s social status and her reputation would grow. Within their families, through their husbands and especially sons, women were able to acquire certain property, but also strengthen personal social and political influence.⁶

The lives and destinies of women in the Roman Empire depended on numerous factors, such as place of birth, social status or wealth of their families. Nevertheless, regardless of their status, all women faced the same or similar expectations of the community they were part of, while their everyday life was influenced by numerous, deeply rooted social norms. As a result, the lives of women were divided into several clearly separated stages, of which the Romans themselves were aware, and about which we know from numerous

4 Dixon 1988, 44; Lentano 2018, 181.

5 Szabó 2009, 59, 63; Богуновић 2012, 540.

6 Dixon, 1988: 6; Hersch, 2010: 296; Богуновић, 2012: 547.

не норме. Као резултат тога, животни пут жена био је подељен у неколико јасно одвојених стадијума, којих су и сами Римљани били свесни, а о којима сведоче бројни писани извори и уметнички прикази.⁷ Сваки од уочених стадијума оставио је трага и у материјалној култури, па се у археолошком запису (посебно у фунерарним целинама) може препознати кроз специфични репертоар налаза (сл. 1).

written sources and artistic images.⁷ Each and every one of the distinguished life phases also left traces in material culture, and they can be recognised in the archaeological record (especially in the funerary context), through specific repertoires of artefacts (Fig. 1).

Girls and boys spent the period of their earliest childhood in the same way, more or less indulging in shared activities. At school age, around

Сл. 1 – Садржај ковчежића или врећице у женској сахрани, гроб Г-5937, локалитет Пећине, јужна некропола (ДЦВ)
Fig. 1 – Contents of a casket or a pouch in woman's burial, grave G-5937, site Pećine, southern necropolis (DCV)

Период најранијег детињства су девојчице и дечаци проводили на исти начин, махом у заједничким активностима. Већ у школском узрасту, око седме године живота, дола-

the age of seven, a significant distinction occurred, and although basic schooling was accessible to everyone, boys were much more numerous

⁷ Eyben 1993, 6; Alberici, Harlow 2007, 194; Danković 2020b, 28–31.

⁷ Eyben 1993, 6; Alberici, Harlow 2007, 194; Danković 2020b, 28–31.

зило је до значајније дистинкције, па су, иако је основно образовање било доступно свима, дечаци у школама били знатно бројнији него девојчице. Током даље социјализације и образовања одвајање по половима постајало је све израженије. У узрасту у коме су дечаци и младићи похађали средње и више образовање, обучавали се за јавне наступе и припремали за будуће функције, њихове вршњакиње су у највећем броју случајева припремане за веридбу, упознаване са обавезама и задужењима која их чекају у браку, или су већ биле удате.⁸

Законски минимум за ступање у брак био је са 12 навршених година за девојчице и 14 за дечаке. Просечан узраст у коме је већина римских девојака први пут ступала у брак ипак је био касни тинејџерски период, евентуално ране двадесете године, док су се младићи најчешће женили у периоду између 25 и 30 година.⁹ У овај образац, који је на основу анализе натписа на надгробним споменицима уочен на простору већег дела Царства, уклапају се и примери посведочени на Виминацијуму. Најмлађа удата индивидуа забележена на епитафу имала је 18 година,¹⁰ док је најстарија неударата девојка имала 19 година.¹¹

Браку је обично претходила веридба, неформалан, али суштински значајан чин који су примењивали припадници свих слојева становништва. Веридба је у неким случајевима била организована чак и за децу млађег узраста (6 до 7 година), посебно међу

in schools than girls. During further socialisation and education, gender segregation became more and more prominent. At the age when boys and young men attended medium and higher levels of education, being trained for public appearances and their future roles and offices, in most cases, their girl peers were prepared for engagement, becoming acquainted with the duties and chores that were expected of them when they entered marital life. A small fraction of them was already married at this young age.⁸

The legal minimum age for getting married was twelve years for girls and fourteen for boys. However, the average age for the majority of Roman girls to get married for the first time was the late teenage period, or even their early twenties, while bachelors usually married in the period between 25 and 30 years of age.⁹ Examples confirmed in Viminacium fit into the pattern, based on the analysis of inscriptions on funerary monuments discovered throughout the Empire. The youngest married person mentioned in an epitaph was eighteen years old,¹⁰ while the oldest unmarried girl was nineteen years old.¹¹

Before marriage, there was usually an engagement, an informal, but an essentially significant act completed by members of all social groups. In some cases, engagements were even organised for children of a younger age (6–7 years old), especially in elite society circles, since here, marriages of state at a younger age were not unusual.¹² Although the celebration of an engagement – *sponsalium* (Lat. *spondere* – to promise) did not include a precisely defined protocol, there are indications that it was a public event accompanied

8 Pomeroy 1975, 171–172; Clark 1981, 199–200; Watts 2005, 127.

9 Rawson 1986, 21–22; Saller 1987, 34; Harlow, Laurence 2002, 56.

10 Споменик посвећен ослобођеници Калиопи открива да је умрла са 18 година, а посвету оставља њен супруг, највероватније бивши власник, cf. IMS II, 090.

11 Домиција Пантија, девојка која је умрла с 19 година, највероватније је била неударата, јер јој споменик подиже отац, cf. IMS II, 168.

8 Pomeroy 1975, 171–172; Clark 1981, 199–200; Watts 2005, 127.

9 Rawson 1986, 21–22; Saller 1987, 34; Harlow, Laurence 2002, 56.

10 The monument dedicated to the freed girl Calliope reveals that she died at the age of 18, while the dedication is left by her husband, most likely her former owner, cf. IMS II, 090.

11 Domitia Pantia, the girl who died at the age of nineteen years was most likely unmarried, since her monument was erected by her father, cf. IMS II, 168.

12 Rawson 1986, 21–22; Dixon 2011, 247.

богатијим слојевима становништва, код којих ни бракови из интереса у млађим узрастима нису били неуобичајени.¹² Иако прослава веридбе – *sponsalium* (лат. *spondere* – обећати) није подразумевала прецизно дефинисан протокол, има назнака да је у питању био јавни догађај који су пратиле извесне ритуалне радње. То је најчешће био усмени договор између младожење и младиног оца/старатеља, а да би се веридба сматрала обавезујућом, био је довољан обострани пристанак будућих супружника и изговарање формуле (*Spondesne? Spondeo*). Усмени договор је могао бити гарантован одређеном сумом новца или даривањем вереничког прстена (*anulus pronubus*), који би будући младожења давао својој вереници као знак љубави и верности.¹³

Прстен се као знак љубави и симбол веридбе први пут помиње у римској књижевности 2. века пре н. е., након чега се у истом контексту јавља кроз читав римски период, како у литератури, тако и у законодавству.¹⁴ Вереничко прстење је највероватније у већини случајева било једноставног изгледа, израђено од злата, сребра или бронзе, и могуће је да су данашње бурме настале управо по узору на ове предмете. У појединим писаним изворима се наводи да је до краја 1. века н. е. веренички прстен израђиван од гвожђа и без украса, а да су раскошније украшени примерци од племенитих метала тек касније ушли у употребу. Упркос томе, већ из овог периода познати су примерци од злата, у неким случајевима гравирани или са уметцима од драгог камења.¹⁵ На вереничком прстењу римског периода често се јавља мотив руковања десном руком,

by certain specific ritual actions. It usually comprised an oral agreement between the groom and the bride's father/custodian and, in order to ensure a binding engagement, it was enough for both future spouses to give consent and utter the formula (*Spondesne? Spondeo*). The oral agreement could also have been guaranteed by a certain amount of money or by bestowing an engagement ring (*anulus pronubus*). It was given to the fiancée by her future husband, as a sign of love and fidelity.¹³

The ring is mentioned as a symbol of love and engagement in ancient literature for the first time in the 2nd century BCE, and ever since then, throughout the entire Roman period, it appears in the same context, both in literary works and in legislation.¹⁴ In most cases, engagement rings were most likely of a simple appearance, made of gold, silver or bronze and it is possible that these artefacts served as an inspiration for modern wedding rings. It is stated in some written sources that until the end of the 1st century CE, engagement rings were made of iron and undecorated, while the more elaborate pieces made of precious metals came into existence in a later period. Regardless, specimens made of gold are known from this early time, in some cases engraved or with precious stones inlays.¹⁵ Engagement rings from the Roman period often display the motif of a right-handed handshake, *dextrarum iunctio*,¹⁶ depicted as two grasping hands or standing figures who shake each other's hands (Cat. no. 1, Fig. 2).

This motif is often accompanied with other depictions (ears of grain, poppy, the horn of plenty, stars, caduceus, etc.) or inscriptions (*Omonioia / Homono* – the same meaning as *concordia*), which all speak of marital unity, harmony and

12 Rawson 1986, 21-22; Dixon 2011, 247.

13 Hersch 2010, 39-41; Данковић et al. 2018, 76.

14 Nikolić, Marjanović 2020, 259.

15 Hersch 2010, 41; Danković 2020b, 116-117.

13 Hersch 2010, 39-41; RLCS 2018, 76.

14 Nikolić, Marjanović 2020, 259.

15 Hersch 2010, 41; Danković 2020b, 116-117.

16 In Roman art, this motif appears on various objects and has a broad spectrum of meanings, depending on context, cf. Kuzmanović Novović 2017, 115. The majority of authors agrees with the interpretation that Roman rings with these images are engagement rings, although there are some exceptions to these interpretations, cf. Hersch 2010, 41; Danković 2020b, 117.

dextrarum iunctio,¹⁶ у виду склопљених шака десних руку, или стојећих фигура које се рукују (кат. 1; сл. 2).

Овај мотив често прате и други симболи (класје, мак, рог изобиља, звезда, кадуцеј, итд.) или натписи (*Omoioia* / *Номоно* – исто значење као и *concordia*), који асоцирају на брачно јединство, слогу и верност (кат. 2).¹⁷ Писани извори помињу руковање супружника десном руком као симболичан гест на крају обреда брачне церемоније. Сматра се да је због ове симболике мотив *dextrarum iunctio* био погодан управо за вереничко прстење.¹⁸ С територије Виминацијума потиче свега неколико примерака прстења које се може сврстати у вереничко, на основу мотива и/или контекста.¹⁹

У римском периоду заједница је инсистирала на прокреацији и легитимитету породице и потомства, па су склапање брака и оснивање породице за жене била достигнућа којима је требало да теже. За већину њих је управо венчање било најбитнији догађај у животу, прекретница након које би и званично улазиле у свет одраслих.²⁰ За разлику од младића, одрастање девојака није било обележено самосталним обредом прелаза, већ је било везано за чин венчања. Девојке су вече пре свадбене церемоније посвећивале своје лутке бо-

Сл. 2 – Златни веренички прстен са мотивом *dextrarum iunctio*, гроб Г1-345, локалитет Више гробаља, јужна некропола (према: Спасић-Ђурић 2002, 92, сл. 75)

Fig. 2 – Gold engagement ring with *dextrarum iunctio* motif, grave G1-345, site Više grobalja, southern necropolis (after: Спасић-Ђурић 2002, 92)

fidelity (Cat. no. 2).¹⁷ Written sources mention right-handed handshakes of spouses as a symbolic act at the end of the wedding ceremony. It is considered that, owing to this symbolism, the motif of *dextrarum iunctio* was entirely appropriate for engagement rings.¹⁸ From the territory of Viminacium there are only a few finds of rings that can be classified as engagement rings, based on motifs and/or context.¹⁹

16 Овај мотив се у римској уметности јавља на различитим предметима и има широк спектар значења у зависности од контекста, cf. Kuzmanović Novović 2017, 115. Већина аутора се слаже с тумачењем да римско прстење са овом представом спада у вереничко, мада постоје и поједина одступања од ових интерпретација, cf. Hersch 2010, 41; Danković 2020b, 117.

17 Kuzmanović Novović 2017, 115; Nikolić, Marjanović 2020, 260.

18 Hersch 2010, 49, 190; Kuzmanović-Novović 2017, 124.

19 Спасић-Ђурић 1996, 100; Данковић et al. 2018, 321; Nikolić, Marjanović 2020; Danković 2020b, 120–124.

20 Hersch 2010, 295.

17 Kuzmanović Novović 2017, 115; Nikolić, Marjanović 2020, 260.

18 Hersch 2010, 49, 190; Kuzmanović-Novović 2017, 124.

19 Спасић-Ђурић 1996, 100; Данковић et al. 2018, 321; Nikolić, Marjanović 2020; Danković 2020b, 120–124.

гињи Венери или кућним божанствима, чиме су се симболично опраштале од детињства.²¹

Прослава венчања није била неопходна да би се брак сматрао легално важећим, али је било је уобичајено да се ова церемонија одржи уз низ обреда током којих су употребљавани одређени ритуални предмети, као и јасно прописана одора. Сваки елемент свечаности био је прожет специфичном симболиком. Основну опрему коришћену током венчања могли су да приуште сви слојеви становништва, чак и робови.²² Чин венчања је у римском периоду имао јавни карактер, а у њему су се пројимали многи елементи закона, традиције и религије. Најважнија одлика римског венчања била је неуобичајено јавна и истакнута улога невесте, а његов најупечатљивији део била је процесија која ју је водила до младожењине куће, називана *deductio in domum mariti*.²³

Сврха церемоније венчања био је симболични трансфер девојке и имовине из једне породице у другу, али и јавно парадирање невесте и њених највећих врлина – честитости и невиности.²⁴ Поред истицања ових квалитета и њене спремности да постане угледна удата жена – *matrona*, свеprisутни су били симболи плодности, брачне среће и благодети који би требало да очекују младенце у будућем браку.²⁵ Међу бројним предметима материјалне културе који се могу везати за римско венчање,²⁶ мали број је био израђен од трајних материјала, па у археолошком регистру срећемо само део свадбеног репертоара.

21 Rawson 2003, 128.

22 Hersch, 2010, 18, 51-52; Dixon 2011, 247.

23 Treggiari 1991, 166; Hersch 2010, 56, 223–226.

24 Goody 1990, 400; Hersch 2010, 229.

25 Treggiari 1991, 166; Hersch 2010, 56, 223–226.

26 За детаљан опис свадбене процесије као и образложење симболике ритуалних предмета коришћених током венчања, cf. Hersch 2010; Danković 2020b.

In Roman times, the community insisted on the procreation and legitimacy of the family and offspring and this is why marriage and starting a family were the achievements every female should strive for. For the majority of women, the wedding was the single most important event in their life, a turning point after which they would officially enter the world of adulthood.²⁰ Contrary to young men, growing up for girls was not marked by an independent rite of passage, but it was rather connected to the act of marriage. On the eve of the wedding ceremony, girls dedicated their dolls to the goddess Venus or to the household gods, thus symbolically bidding farewell to their childhood.²¹

A wedding celebration was not necessary in order to consider a marriage legally valid, but it was common for this ceremony to be held accompanied by a number of rites, during which specific ritual objects were used, as well as a clearly prescribed garment. Each element of the ceremony was permeated with specific symbolism. All social groups, including slaves, were able to afford the basic equipment used during weddings.²² In Roman times, the act of marriage was of a public character and included many elements of law, tradition and religion. The most important feature of a Roman wedding was the unusually public and highlighted role of the bride, while its most impressive part was a procession that led her to the groom's house, called *deductio in domum mariti*.²³

The purpose of the wedding ceremony was a symbolic transfer of a girl and her personal items and dowry from one family to another, but also a public parade of the bride and her greatest virtues – chastity and virginity.²⁴ Besides highlighting these qualities and her readiness to become a respected married woman – *matrona*, symbols of fertility, marital happiness and wellbeing that the newlyweds should expect in their future marriage

20 Hersch 2010, 295.

21 Rawson 2003, 128.

22 Hersch, 2010, 18, 51-52; Dixon 2011, 247.

23 Treggiari 1991, 166; Hersch 2010, 56, 223–226.

24 Goody 1990, 400; Hersch 2010, 229.

Неизоставни елемент током венчања и припрема које су му претходиле била су огледала, која су поред утилитарне имала и магијско-симболичку функцију у обредима прелаза током којих су девојке постајале жене.²⁷ Ови предмети су свакако били у широј употреби и генерално везани за женски домен, па се не могу искључиво тумачити као свадбени мобилијар. Ипак, може се претпоставити да су бар нека огледала (поготово луксузнији примерци) била наменски наручена за свадбену церемонију. Више таквих примерака који потичу с територије Виминацијума могу се тумачити управо на овај начин. Поред неколико рељефних огледала са симболичним митолошким представама (сл. 3),²⁸ треба поменути и кружно огледало од сребра, с хоризонталном дршком од жице, обликованом у виду Херкуловог чвора (кат. 37).²⁹ Управо је оваквим чвором био везан вунени појас који је невеста носила, на тај начин симболично везујући супруга за себе, док је његово развезивање прве брачне ноћи симболисало вирилност мушкарца.³⁰ Још један битан елемент на венчању био је украсни прибор за предење вуне, који се састојао од преслице и вретена.³¹ Ови предмети су остајали у власништву *matronae*, симболично представљајући брачну заједницу.

Као што је већ поменуто, брак и мајчинство су у римском периоду утицали на статус жене, повећавајући њен углед. Након венчања, жена би постајала *matrona/uxor* (удата жена у законитом браку), а пред њом је тада био задатак прокреације, социјализације потомства и бриге о породици и дому. Иако су многе жене у Риму имале послове ван куће и учествовале у различитим областима произ-

were also omnipresent.²⁵ Among numerous objects of material culture that can be connected to the Roman wedding,²⁶ only a small fraction was made of permanent materials and this is why we encounter only one part of the wedding repertoire in the archaeological register.

An inevitable element during weddings and the preparations that took place before them was a mirror. Besides the utilitarian function, these also had a magical and symbolic one within the rites of passage through which a girl became a woman.²⁷ These objects were certainly in a wider, everyday use and were generally connected to the women's domain and, as such, cannot be exclusively interpreted as wedding items. However, it can be presumed that at least some mirrors (especially luxurious examples) were deliberately acquired for the wedding ceremony. Several such pieces originate from the territory of Viminacium and can be interpreted in such a manner. In addition to relief-decorated mirrors with symbolic mythological images (Fig. 3),²⁸ a circular silver mirror with a horizontal handle shaped in the form of the Knot of Hercules should be mentioned (Cat. no. 37).²⁹ Exactly this knot was used to tie the woolen belt worn by the bride, thus symbolically tying her husband to herself, while the untying of the belt during the first wedding night symbolised the man's virility.³⁰ Another important element during weddings was a decorative spinning kit, consisting of a distaff and a spindle.³¹ These objects remained in the possession of the *matrona*, symbolically representing marital union.

As was already stated, during Roman times, marriage and motherhood influenced the status of a woman and increased her reputation. After

27 Mihajlović 2011, 188.

28 Спасић-Ђурић 2001; Danković 2020b, 140–150.

29 Danković 2020b, 85, sl. 24.

30 Hersch 2010, 110.

31 D'Ambra 2007, 75; Danković 2020a.

25 Treggiari 1991, 166; Hersch 2010, 56, 223–226.

26 For a detailed description of the wedding procession as well as explanations of ritual objects used during a wedding, cf. Hersch 2010; Danković 2020b.

27 Mihajlović 2011, 188.

28 Спасић-Ђурић 2001; Danković 2020b, 140–150.

29 Danković 2020b, 85, sl. 24.

30 Hersch 2010, 110.

31 D'Ambra 2007, 75; Danković 2020a.

водње и трговине,³² највећи број њих је, по свој прилици, обављао послове везане за домаћинство и био усмерен ка деци и породици. Већи део свакодневне рутине у богатијим домаћинствима обављали су робови или послуга, док су матроне доносиле одлуке о кућној економији, издавале наређења и надгледале обављање послова.³³

Још од најранијих периода римске историје, брига о кући и домаћинству је сматрана задужењем супруге, о чему говори и чињеница да је као један од четири валидна разлога за развод у Ромуловом закону наведена замена, премештај или фалсификовање кључева. Наиме, муж је у том случају имао право да иницира прекид брака, јер би то значило да жена лоше управља домаћинством и не испуњава своје дужности чувара.³⁴ Има индиција да је невеста по доласку у свој нови дом добијала кључеве остава и складишта, чиме је симболично преузимала улогу управника и надзорника домаћинства. Основна, и свакако економски најзначајнија улога жене у домаћинству, била је контрола над оставама у којима су се чувале намирнице и алати, али и поједине драгоцености – односно чување кључева.³⁵ Због тога је женина брига о домаћинству у неким случајевима била изражена и симболичком кључа (*clavis*). Прикази кључева на надгробним споменицима, представљени у рукама покојнице, симболично су указивали да се ради о господарници куће.³⁶

Због свега наведеног сматра се да су одређени предмети материјалне културе – кључеви (кат. 6–8), прстен–кључеви (кат. 4, 5) и укоснице с минијатурним кључевима (кат. 9), преносили поруку о испуњавању

32 Becker 2016, 927.

33 Pomeroy 1975, 169; Treggiari 2007, 33.

34 Treggiari 1991, 441.

35 Berg 2016, 187–188.

36 Zotović 2008, 434; Danković 2020b, 189.

Сл. 3 – Рељефно огледало са представом Venus Victrix, гроб Г1-607, локалитет Више гробаља, јужна некропола (према: Спасић-Ђурић 2015, 193, кат. 148)

Fig. 3 – Relief-decorated mirror with the depiction of Venus Victrix, grave G1-607, site Više grobalja, southern necropolis (Спасић-Ђурић 2015, 193)

the wedding, a woman would become a *matrona/uxor* (married woman in a legal matrimony), and tasks of procreation, socialisation of her offspring, and care for her family and the household awaited her. Although many women in Rome had businesses outside their homes and took part in various forms of production and trade,³² the greatest number of them was obviously engaged in chores connected to the household and focused on children and family. In wealthier homes, the greatest part of a daily routine was performed by slaves and servants, while matrons made decisions about home economy, gave orders or supervised the execution of tasks.³³

From the earliest periods of Roman history, care of the household was considered a woman's task. The Law of Romulus gives testimony to this,

32 Becker 2016, 927.

33 Pomeroy 1975, 169; Treggiari 2007, 33.

предвиђених дужности матроне и представљали део визуелног идентитета удате жене. Иако су кључеви имали широку употребу и били везани за припаднике оба пола, према критеријумима римског друштва, у одређеним се контекстима, могу протумачити као лична својина удатих жена, како је показано у претходном пасусу. Прстен-кључеви нису били само накит, јер је њихова примарна функција била утилитарна, док је естетска била од секундарног значаја. На основу минијатурних димензија кључа претпоставља се да су ови предмети коришћени за закључавање мањих кутија, ковчежића или шкриња у којима су чувани лични предмети.³⁷ У односу на прстен-кључеве, укоснице с главом моделованом у виду кључа (или прстен кључа) су малобројне, а на Виминацијуму је пронађено свега неколико примерака.

Поред економске улоге надзирања послова и симболичне улоге чувара кључева домаћинства, у женско задужење спадала је и обрада вуне (предење и ткање). Ови послови сматрани су традиционално женским, а од матрона се у ранијим периодима очекивало да обезбеде одећу за своју породицу.³⁸ Врлине угледних матрона кулминирале би управо вештином у обради вуне, чиме је симболизована оданост породици и успешно вођење домаћинства. Највероватније су због те симболике послови везани за предење и ткање остали задужење матрона и један од ретких физичких послова које су оне саме обављале, чак и у богатијим породицама. Идеја о обради вуне као метафори за бригу о домаћинству присутна је и на надгробним споменицима жена, у виду натписа (*lanam fecit*) или у виду симбола на рељефној представи (прибор за

referring to a replacement, moving or substitution of keys as one of the four valid reasons for getting a divorce. If this was the case, a husband would be allowed to apply for a divorce, since it would mean that his wife is a bad household keeper and that she does not fulfil her duties.³⁴ There are indications that, after arriving in her new home, a bride would be given a set of keys to storage rooms and warehouses, thus symbolically taking over the role of household manager and carer. The basic, but economically certainly the most important, role of a wife in the household was controlling storage rooms in which food and tools, but also certain valuables were kept, i.e. safekeeping of the keys.³⁵ This is why in some cases, the wife's care of the household was expressed through the symbolism of the key (*clavis*). Images of keys on funerary monuments represented in the hands of the deceased symbolically indicated that she was the mistress of a household.³⁶

Because of all of the facts listed above, it is considered that specific parts of material culture – keys (Cat. nos. 6–8), key rings (Cat. nos. 4, 5) and hairpins with miniature keys (Cat. no. 9), transferred the message of fulfilling the intended matronly duties and represented parts of a woman's visual identity. Although keys had a wide field of use and were connected to members of both sexes, according to the criteria of the Roman society and in specific contexts, they can be understood as the personal property of married women, as shown in the previous paragraph. Key rings were not only pieces of jewellery, since their primary function was utilitarian, while the aesthetic one was of secondary importance. Based on the miniature key dimensions, it is presumed that these objects were used for locking smaller boxes, caskets or chests in which personal items were kept.³⁷ Compared to key rings, hairpins with heads modelled in the form of keys (or key rings) were less numerous. Only a few such examples have been discovered in Viminacium.

34 Treggiari 1991, 441.

35 Berg 2016, 187–188.

36 Zotović 2008, 434; Danković 2020b, 189.

37 Миловановић, Мрђић 2016, 243–244.

37 Миловановић, Мрђић 2016, 243–244.

38 Allason-Jones 2005, 104.

предење вуне: преслица и вретено).³⁹ Функционални прибор за предење вуне морао је бити већих димензија, највероватније израђен од дрвета,⁴⁰ а до данас су очувана само четири примерка од слоноваче.⁴¹

У типично женске предмете римског периода, који симболизују идеал женске врлине, спада украсни прибор за предење вуне: преслице и вретена са пршљенцима. Највећи број ових предмета с Виминацијума потиче из гробних целина или с простора некропола, а највероватније се ради о прибору за предење који није имао утилитарну функцију, већ је коришћен током свадбене процесије, након чега би остао у власништву удате жене. Ручне преслице које потичу с Виминацијума израђиване су од различитих материјала: међу њима су најбројније коштане (кат. 19–21). Откривено је и неколико примерака преслица од бронзе (кат. 22, 23), које су иначе веома ретке. Преслица од тамноплавог стакла (кат. 24), која потиче с локалитета Над Клепечком, представља луксузни примерак. Сегментна преслица од ћилибара је предмет без директних аналогича на територији целог Царства (кат. 25). Њен је врх моделован у виду женског попрсја (могуће је да је у питању идеализована представа римске матроне).⁴² Два коштана вретена (кат. 26, 27) откривена су заједно с каменим пршљенцима. Занимљивост представља кат. 26, који има крај тела моделован у виду стрелице. Пршљенци су представљали саставни део вретена, а били су израђивани од различитих материјала – камена, керамике, стакла, ћилибара, кости. Пошто су вретена махом била израђивана од дрвета, те нису очувана, чести су

39 Pomeroy 1975, 169, 199; Mantzilas 2017, 316–317.

40 Током досадашњих ископавања Виминацијума откривени су остаци само једне преслице од дрвета, који се, нажалост, нису очували, cf. Голубовић 2000, 90–91.

41 Facchinetti 2005.

42 Danković 2019.

Besides the economic role of supervising chores and the symbolic role of the guardian of home keys, the tasks of a woman included processing wool (spinning and weaving). These were traditionally considered women's tasks and, in earlier periods, a matron was expected to secure clothing for her family.³⁸ The virtue of reputable matrons would reach its peak exactly with the skill of wool processing, thus symbolising loyalty to her family and the successful running of a household. Most likely owing to this symbolism, tasks connected to spinning and weaving remained chores of the matron and one of the rare physically demanding activities done by themselves personally, even in wealthier families. The idea of wool working as a metaphor for the care of the household is also present on women's funerary tombs, either as inscriptions (*lanam fecit*) or in the form of symbols on relief images (tools for spinning wool: distaff and spindle).³⁹ Functional spinning tools must have been of larger dimensions, and most likely made of wood.⁴⁰ To date, only four examples made of ivory have survived.⁴¹

Typical female belongings of the Roman period, symbolising the ideal of female virtue, also included decorative spinning sets: distaffs and spindles with whorls. The greatest number of these items discovered in Viminacium comes from sepulchral contexts or from the necropolis areas. They most likely represent spinning implements that did not possess a utilitarian function, but were used during wedding processions and after that remained as the private property of the married woman. Hand distaffs originating from Viminacium were made of different materials: the most numerous among them were made of bone (Cat. nos. 19–21). A couple of pieces made of

38 Allason-Jones 2005, 104.

39 Pomeroy 1975, 169, 199; Mantzilas 2017, 316–317.

40 During the research conducted so far in Viminacium, remains of a single wooden spindle have been discovered. Unfortunately, they did not remain preserved, cf. Голубовић 2000, 90–91.

41 Facchinetti 2005.

независни налази пршљенака. Издвојени примерци с Виминацијума (кат. 28 а–с) израђени су од стакла и кости.

Сви наведени предмети за предење вуне датовани су у период 2–3. века, док у периоду касне антике нестаје обичај изражавања женске врлине кроз њихово полагање у гробове. Бар за неке од ових артефаката може се одбацити употребна и предложити симболичка вредност, на шта указују њихове мале димензије, материјали од којих су израђени, начин и детаљи израде, али и пратећи инвентар, у случају да потичу из затворених целина (гробова).⁴³

Ткање, које је захтевало већи напор, најчешће су обављали робови, послуга или млађе укућанке, док су власнице домаћинства највероватније уз помоћ ткачких плочица ткале само појасеве и украсне порубе, који би се накнадно пришивали на одећу.⁴⁴ С Виминацијума потиче неколико примерака ових предмета израђених од кости, махом из фунерарних целина.⁴⁵ С локалитета Рит и Амфитеатар, из слојева датованих у период 2. и 3. века потичу ткачке плочице троугаоног облика, са по три перфорације у угловима (кат. 30 а–б). На примерцима с локалитета Амфитеатар уочљиви су интензивни трагови коришћења. С територије Виминацијума потиче велики број шиваћих игала, које се препознају по перфорацији – ушици на ширем крају; најчешће су израђене од кости (кат. 29 а) и бронзе (кат. 29 б).

Од угледних Римљанки се очекивало да се уклопе у жељене друштвене норме и прате одређени образац понашања. Основне моралне одлике које су везиване за матроне биле су *prudicitia* и *pudor*, особине које су означавале

bronze (Cat. nos. 22, 23) have also also discovered, although they represent rather rare finds. A distaff made of dark blue glass (Cat. no. 24), which comes from the site of Nad Klepečkom, represents a luxurious example. A segmented distaff made of amber is an object without direct parallels in the entire territory of the Empire (Cat. no. 25). Its top is modelled in the form of a female bust (possibly an idealised image of a Roman matron).⁴² Two bone spindles (Cat. nos. 26, 27) were unearthed together with stone whorls. The interesting example of Cat. no. 26 has a shaft ending in the form of an arrowhead. Whorls are a structural part of spindles and they were made of different materials – stone, pottery, glass, amber or bone. Since spindles were mostly made of wood and did not remain preserved, finds of detached whorls are frequent. The selected examples from Viminacium (Cat. nos. 28 a–c) were made of glass and bone.

All of the objects used for wool spinning are dated into the 2nd and the 3rd century. During Late Antiquity, the tradition of expressing woman's virtue by depositing these artefacts as grave goods slowly went out of fashion. At least for some of these artefacts, any utilitarian role can be discarded and they could be described as objects with a purely symbolical value. This is indicated by their small dimensions, the materials that were used, details regarding the manufacture processes, but also the accompanying inventories in cases when they originate from closed funerary contexts (graves).⁴³

Since it required more effort, weaving was usually conducted by slaves, servants or younger household members, while the mistress mostly wove belts and decorative hems, with the help of weaving plates, which were then sewn onto the clothes.⁴⁴ From Viminacium, there are several pieces of weaving plates made of bone, mostly from funerary complexes.⁴⁵ At the sites of Rit and the amphitheatre, from layers dated into the 2nd

43 Danković 2020a.

44 Larsson Lovén 1998, 87; РГСЛ 2018, 78.

45 Danković 2020b, 189.

42 Danković 2019.

43 Danković 2020a.

44 Larsson Lovén 1998, 87; RLCS 2018, 2018, 78.

45 Danković 2020b, 189.

честитост и непорочност. Да би биле цењене, Римљанке су морале да буду лојалне породици, љубазне, смерне и пре свега скромне.⁴⁶ Било је пожељно да жена буде у пратњи када напушта кућу, а добри манири и узорно понашање у јавности су се подразумевали. Угледне Римљанке су морале да пристојним изгледом и грациозношћу буду оличење идеала женске врлине, да увек буду отмене и елегантне, али уједно и дискретне, како не би привлачиле непожељну пажњу.⁴⁷ Иако није било пожељно да се жене експонирају у јавности, било је неопходно да изгледају уредно и својом спољашњошћу одражавају статус своје породице. Управо због тога је у римском периоду посебна пажња посвећивана неговању, бризи о телу и дотеривању. Предмети који су служили за улепшавање, а често су спадали у луксузније производе (козметички и тоалетни прибор, накит) били су сматрани атрибутима жена и изразом женствености, што је приметно и у иконографији током читавог римског периода (надгробне стеле, фреске), где су прикази поменутих предмета симболизовали женственост.⁴⁸

Многи римски аутори су хвалили „старија времена” и обичаје предака, величајући прошлост у којој се ценила једноставност. Та времена су остала ствар прошлости већ од 2. века пре н. е, када се кроз увоз повећава количина луксузних предмета за улепшавање: козметике, скупocenости, раскошног накита и одеће. Током империјалног периода повећава се потреба за егзотичним производима из различитих делова Царства.⁴⁹ Упркос негодовању појединих античких писаца и моралистичким нападима на претерани луксуз, сви ови предмети су коришћени на територији

46 George 2005, 41.

47 Batten 2010, 148, 154; Mantzilas 2017, 317.

48 Berg 2002, 15.

49 Berg 2020, 279.

and the 3rd centuries, weaving plates of triangular shape with a perforation in each corner originate (Cat. nos. 30 a, b). Intense wear marks are noticeable on pieces discovered on the amphitheatre site. From Viminacium there is a large number of sewing needles, distinguished by an eye – a perforation positioned on the wider end; they were usually made of bone (Cat. no. 29 a) and bronze (Cat. no. 29 b).

Respected Roman women were expected to fit into the desired social norms and follow a specific patterns of behaviour. The basic moral features that were connected to matrons were *pudicitia* and *pudor*, features that reflected chastity and purity. In order to be respected, Roman women had to be loyal to their families, kind, humble and, most of all, modest.⁴⁶ It was desirable that a woman would be accompanied when she was out of the house, while good manners and exemplary behaviour went without saying. With their decent looks and grace, Roman women needed to represent images of ideal feminine virtue, always be dignified and elegant but, at the same time, discreet, not drawing unwanted attention to themselves.⁴⁷ Although it was undesirable for women to be exposed in public, it was necessary for them to look neat and reflect the status of their families through their appearance. In Roman times and exactly because of this, special attention was dedicated to nurturing, body care and dress. Objects that were used for beautifying, often being rather luxurious (cosmetic tools and toiletries, jewellery, etc.) were considered to be women's attributes and reflections of femininity. This is noticeable in the iconography throughout the entire Roman period (funerary monuments and frescos), where images of such items symbolised a woman's domain.⁴⁸

Many Roman authors praised the “good old times”, and the tradition of their ancestors in which simplicity was glorified. These times were long gone already by the 2nd century BCE when, due to imports, the number of luxurious items for beautifying,

46 George 2005, 41.

47 Batten 2010, 148, 154; Mantzilas 2017, 317.

48 Berg 2002, 15.

читаваог Царства, без обзира на то да ли су били увоз или локални производи.

Репертоар артефаката који су коришћени у женској уметности улепшавања, антички писци често означавају збирним називом *mundus muliebris* (женски свет).⁵⁰ Не постоји прецизна дефиниција овог концепта, па тако не постоји ни дефинитивни списак предмета који је он подразумевао. Може се рећи да у ову групу спадају сви предмети који су служили за улепшавање, а који су, иако их нису користиле само жене, постали део визуелног идентитета удатих жена и симбол женске врлине. Многе од њих на основу контекста можемо одредити у предмете који су сасвим сигурно били у власништву жена.

Током читаваог римског периода, од времена Републике па све до краја антике, огледало је остало примарни симбол женске лепоте и инструмент како улепшавања, тако и приказивања женствености.⁵¹ Огледала су, осим као култни предмети током припрема за венчање, коришћена и као део свакодневних ритуала улепшавања – за припрему фризура, шминкање и наношење различитих козметичких препарата. Током републиканског и царског периода најчешћа су била огледала у виду исполираних бронзаних дискова, углавном са дршкама, док су у периоду позног Царства честа стаклена огледала са рамовима од олова.⁵² Примерак кружног бронзаног огледала с вертикалном дршком (кат. 36) спада у тип једноставних ручних огледала. Бронзано огледало које се састоји од исполираног кружног диска и дршке аплициране на полеђини (кат. 38), спада у тип ручних конвексних огледала с хоризонталном дршком.

50 Berg 2002, 17; Raat 2013, 27.

51 Berg 2020, 286.

52 Berg 2020, 284.

including cosmetics, valuables, luxurious jewellery and clothes, increased. During the imperial period, the hunger for exotic products from different parts of the Empire grew bigger.⁴⁹ Despite resentment of some of the ancient male authors and moralist attacks on exaggerated luxury, all of these items were used in the territory of the entire Empire, regardless of whether they were imported or represented local products.

Ancient authors often describe the repertoire of items used in the women's art of beautifying with one common name of *mundus muliebris* (women's world).⁵⁰ There is no precise definition of this concept and, therefore, there is no definite list of included items. It can be said that this group incorporated all of the objects that were used for beautifying and which, although not used by females exclusively, became a part of the visual identity of married women and the symbol of feminine virtue. According to the context, many of them can be classified as items that were, without doubt, women's possessions.

Throughout the entire Roman period, from the time of the Republic and all the way until the end of the classical antiquity, the mirror remained a primary symbol of womanly beauty and an instrument of beautifying, as well as of depicting femininity.⁵¹ Besides being cult objects used during wedding preparations, mirrors were also used as part of an everyday beautifying rituals – for arranging coiffure, and applying makeup and different cosmetic products. During the republican and imperial epochs, mirrors in the form of polished bronze discs with handles were most common, while during Late Antiquity, glass mirrors with lead frames became widespread.⁵² An example of a circular bronze mirror with a vertical handle (Cat. no. 36) belongs to the group of simple hand mirrors. A bronze mirror consisting of a polished circular disc and a handle applied on the back of it (Cat. no. 38) belongs to the type of convex hand mirrors with a horizontal handle.

49 Berg 2020, 279.

50 Berg 2002, 17; Raat 2013, 27.

51 Berg 2020, 286.

52 Berg 2020, 284.

Као што је већ поменуто, доста пажње је посвећивано физичком изгледу жена и пријатној спољашњости, која би одговарала критеријумима римског друштва. Жене су посебно водиле рачуна о својим фризурама, које су још у периоду Републике биле основни показатељ неге и бриге о телу. Оне нису биле битне као пуки естетски детаљ, већ и начин да се покаже имућност и престиж читаве породице. Како је развезана коса посматрана као инструмент завођења с јасном еротском конотацијом, њено обуздавање сакупљањем и уплетањем праменова у уредну фризуру означавало је самоконтролу и чедност.⁵³

Поред тога, неочешљана коса је током римског периода сматрана одликом нецивилизованих друштава, па је чешаљ (*pecten*) био важан инструмент у одржавању уредног изгледа у складу с друштвеним нормама. Чешљеви су коришћени за рашчешљавање косе или браде, а користили су их и мушкарци и жене.⁵⁴ У ранијим периодима Царства су најчешћи били једноделни чешљеви мањих димензија с једним или два реда зубаца, израђени од дрвета, метала, ређе од кости и рога, а само изузетно луксузни примерци од слоноваче. У периодима позног Царства су чешћи композитни, троделни чешљеви од јелењег рога.⁵⁵ С територије Виминацијума потиче неколико примерака чешљева, који су најчешће од кости и рога, с металним везивним деловима. Дворедни чешљеви из ранијих периода веома су ретки и обично лоше очувани (кат. 17). Једноделни коштани чешаљ с полукружном дршком и једним редом зубаца представља занимљив изузетак (кат. 16), а на њему се уочава и део гвоздене осовине, која је највероватније показатељ поправке поломљеног предмета. Троделни, једноредни чешаљ од

53 Berg 2020, 281.

54 Petković 1995, 21; Крунић 2000, 32.

55 Petković 1995, 21–22.

As was already mentioned, much attention was dedicated to women's physical looks and pleasant appearance that were required to meet the criteria of the Roman society. Women paid special attention to their hairstyles, which were seen as the basic indicator of body care during the period of the Republic. They were not understood as a mere aesthetic detail, but also as a way to show the wealth and the prestige of the entire family. Since loose hair was regarded as an instrument of seduction with clear erotic connotations, tying and controlling it through braiding into a neat coiffure reflected one's self-control and chastity.⁵³

Moreover, during the Roman period, uncombed hair was considered a feature of uncivilised societies and this is why a comb (*pecten*) represented an important instrument for keeping one's tidy looks in accordance with the social norms. Combs were used for grooming the hair and beard, used both by men and women.⁵⁴ In the early days of the Empire, the most common were single-pieced combs of smaller dimensions and with one of two rows of teeth, made of wood, metal, rarely of bone or antler, while only the luxurious examples were made of ivory. In the late imperial period, composite combs prevail, usually made of antler and consisting of three parts.⁵⁵ There are several comb finds from the territory of Viminacium, mostly made of bone and antler, with rivets made of metal. Double rowed combs from the earlier periods are very rare and usually less well preserved (Cat. no. 17). A single-pieced bone comb with a semi-circular handle and a single row of teeth represents an interesting exception (Cat. no. 16). It also has a noticeable part of an iron rod, most likely indicating that the broken object was repaired. A three-pieced one-sided comb made of antler, with a saddle-shaped handle and bronze rivets (Cat. no. 18) is typical for the period of Late Antiquity. It is connected to members of the German populations that settled in the

53 Berg 2020, 281.

54 Petković 1995, 21; Крунић 2000, 32.

55 Petković 1995, 21–22.

јелењег рога, са седластом дршком и бронзаним нитнама (кат. 18) типичан је за период касне антике, и везује се за припаднице германских популација које су се населиле на територији Царства.⁵⁶

Матроне су увек носиле скупљену косу, најчешће у подигнутој пунђи, у зависности од тренутне моде (по угледу на супруге императора и друге жене из царске породице) (кат. 15). *Vita* – вунена трака којом су причвршћиване фризури, била је карактеристичан елемент костима матроне и спадала је у знаке честитости (*insignes pudoris*), симболизујући углед који је брачна заједница обезбеђивала женама.⁵⁷ Поред трака, за причвршћивање и декорацију фризура коришћене су мрежице и украсне игле-укоснице. Укоснице (*acus crinalis, comatoria, crinale*) су у римском периоду коришћене за причвршћивање, али и за прављење фризура – увијање и уплитање косе, раздељивање праменова.⁵⁸ Луксузнији примерци били су израђени од племенитих метала или слоноваче; укоснице од специфичних сировина (нпр. гагат) имале су јаку симболику, док су најраспрострањеније биле игле-укоснице од доступнијих материјала, као што су кост или дрво. Укоснице су имале вретенасто тело, оштар врх и често украшену главу (једноставна, заобљена, у облику лопте, конуса, итд., или сложенија, с фигуралним представама).⁵⁹

Игле-укоснице пронађене на територији Виминацијума спадају у најбројнију врсту покретног материјала, након керамичких посуда и новца, а јављају се у свим хоризонтима, од 1. до 5. века. Израђиване су од различитих материјала – најзаступљеније су коштане (кат. 10 a–g, 14 a–n), металне су мало-

territory of the Empire.⁵⁶

Matrons always wore their hair tied, usually in a bun, depending on the trends of the day (following the example of emperors' wives and other women of the imperial family) (Cat. no. 15). *Vita* – a woollen ribbon used for securing coiffures, was a typical element of a matron's costume and they were regarded as chastity indicators (*insignes pudoris*), symbolising a female's reputation secured by marriage.⁵⁷ Besides ribbons, nets and decorative hairpins were also used for fastening and decorating hair styles. In Roman times, hairpins (*acus crinalis, comatoria, crinale*) were used for fastening, but also for making hair styles – twisting, braiding and parting locks.⁵⁸ Luxurious examples were made of precious metals or ivory; hairpins made of specific materials (for example jet) possessed strong symbolic agency, while the most widely spread specimens were made of easily accessible materials, like bone or wood. Hairpins had a spindle-shaped body, a sharp ending and frequently a decorated head (simple, rounded, spherical, cone-shaped etc., or more complex, with figural representations).⁵⁹

After pottery and coins, hairpins discovered in the territory of Viminacium belong to the most numerous small finds. They are encountered in different contexts, and are dated from the 1st to the 5th century. They were made of different materials – bone ones being the most common (Cat. nos. 10 a–g, 14 a–n), those made of metal are less frequent (Cat. nos. 11 a–f, 13), while hairpins made of jet or gold represent rarities (Cat. nos. 12, 13). Above all, these objects possessed utilitarian and decorative functions and they are distinguished by their variously modelled heads. Depending on the represented images, they bore special symbolism, most commonly one that underlined feminine virtues. In the first place, hairpins with a depiction of a hand holding different objects, usually the attributes of the goddess Ve-

56 Bíró et al. 2012, 23.

57 Sebesta 2001, 48.

58 Petković 1995, 29.

59 Berg 2020, 279; Danković 2020b, 64.

56 Bíró et al. 2012, 23.

57 Sebesta 2001, 48.

58 Petković 1995, 29.

59 Berg 2020, 279; Danković 2020b, 64.

бројније (кат. 11 а–f, 13), док укоснице од гата и злата представљају реткост (кат. 12, 13). Ови предмети су имали пре свега утилитарну и украсну функцију, а разликују их разноврсно моделоване главе, које су у зависности од представе носиле одређену симболику, најчешће ону која је истицала женске врлине. Овде пре свега треба издвојити укоснице с приказом шаке која држи различите предмете, најчешће атрибуте богиње Венере или делове *mundus muliebris*-а (кат. 10 а–b). Другу групу чине укоснице с приказом саме Венере у карактеристичном, стидљивом ставу (*Venus Pudica*), којом су промовисане традиционалне вредности, морал и брак (кат. 10 с).⁶⁰ На крају треба споменути и игле са главама моделованим у виду женских попрсја (кат. 10 d–e). На основу сличности приказаних фризура са оним које срећемо на новцу и скулптурама, ова попрсја се тумаче као представе римских царица, које су важиле за ултимативни идеал држања, понашања и изгледа, и као такве биле узор свакој матрони.

Бројни козметички препарати, етерична уља и парфеми имали су широку употребу током римског периода. У неким случајевима су били припремани од састојака прибављених из далеких крајева, или су и сами представљали увоз. У археолошком запису су од ових производа најчешће видљиве само посуде у којима су они чувани или транспортовани, као и прибор за њихову припрему и наношење.

Течни козметички производи (парфеми, етерична уља) најчешће су чувани у стакленим посудама различитих облика (ампулама, амфоретама, боцама, балсамаријумима и унгуентаријумима). Прашкasti и кремасти козметички производи држани су у кутијицама,

nus or part of the *mundus muliebris*, should be mentioned (Cat. nos. 10 a–b). Another group consists of hairpins with the representation of Venus herself, in a typically modest pose (*Venus Pudica*), used to promote traditional values, morality and marriage (Cat. no. 10 c).⁶⁰ Finally, one should mention hairpin heads modelled in the form of female busts (Cat. nos. 10 d–e). According to the similarities of the depicted coiffures with those encountered on coinage and sculptures, these busts are interpreted as portraits of Roman empresses, representing ultimate ideals of manners, behaviour and appearance and, as such, being a role model for every matron.

In Roman times, numerous cosmetic products, essential oils and perfumes were used widely. In some cases, they were made from ingredients imported from distant regions, or they represented imported goods themselves. In the archaeological record, usually only containers of these products are encountered, as well as tools used for their preparation and application.

Liquid cosmetic products (perfumes and essential oils) were most commonly kept in glass vessels of different shapes (ampules, amphorettes, bottles, balsamaria and unguentaria). Powdery and creamy cosmetic substances were kept in boxes, glass jars or cylindrical containers with a lid – pyxides (*pyxis*).⁶¹

There are numerous glass vessels from the territory of Viminacium, usually made using the free blowing technique, while a smaller number was made in the technique of mould blowing. The vessels shown in the catalogue were mostly made of transparent glass – colourless or of greenish and bluish tones and dated into the period from the 2nd to the 4th centuries. They are classified as toilet bottles, in which cosmetic products were kept and transported. Balsamaria were most likely used for liquid cosmetic products (Cat. nos. 50–56, 60–63), as well as unguentaria (Cat. no. 59) and prismatic bottles of smaller dimensions (Cat. nos. 58, 64).

60 Спасић-Ђурић 2001, 169–170.

60 Спасић-Ђурић 2001, 169–170.

61 Berg 2020, 279–280.

стаклним теглицама или цилиндричним посудама с поклопцем – пиксидама (*pyxidis*).⁶¹

Стаклене посуде с територије Виминацијума су бројне, а израђиване су најчешће техником слободног дувања, док је мањи број израђен техником дувања у калуп. Све посуде приказане у каталогу су махом од прозирног стакла – безбојног или зеленкастих и плавичастих нијанси, а датоване су у период 2–4. века. Сврстане су у тоалетне бочице, у којима су чувани и транспортовани козметички препарати. За течне козметичке производе су највероватније коришћени балсамаријуми (кат. 50–56, 60–63), унгуентаријум (кат. 59) и призматичне боце мањих димензија (кат. 58, 64), док су прашкасти или кремасти препарати могли да се држе у стаклним теглицама (кат. 49, 57).

Пиксиде су могле бити израђене од различитих материјала: глине, дрвета, кости, слоноваче, метала, камена и стакла. Луксузнији примерци, најчешће они израђени од кости или слоноваче, имали су изрезбарене украсе на реципијенту, па чак и фигуралне рељефе, често с митолошким представама.⁶² Највећи број очуваних пиксида с Виминацијума израђен је од кости и потиче из фунерарних целина. Коштани примерци приказани у каталогу (кат. 46, 47) су израђени од три дела – имају цилиндрични реципијент, равно дно и поклопац.

Љуштуре морских шкољки су током римског периода пронађене у различитим контекстима у свим деловима Царства. Постоји више тумачења њихове функције у зависности од контекста налаза, али су најчешће окарактерисане као предмети култног карактера или делови тоалетног прибора.⁶³ Треба поменути

Powdery and creamy preparations could have been kept in small glass jars (Cat. nos. 49, 57).

Pyxides were made of different materials: pottery, wood, bone, ivory, metal, stone and glass. The more luxurious specimens, usually made of bone or ivory, had carved ornaments on their recipients and even figural reliefs, frequently comprising mythological scenes.⁶² The greatest number of preserved pyxides from Viminacium were made of bone and come from funerary contexts. The examples made of bone presented in the catalogue (Cat. nos. 46, 47) consisted of three pieces – a cylindrical container, a flat bottom and a lid.

Сл. 4 – Козметичка кутијица израђена од љуштуре морске шкољке, гроб Г1-1026, локалитет Пећине, јужна некропола (према: Спасић-Ђурић 2017, 77, сл. 3.а)

Fig. 4 – Cosmetic box made of a seashell, grave G1-1026, site Pećine, southern necropolis (after: Спасић-Ђурић 2017, 77, сл. 3.а)

During Roman times, throughout the Empire, seashells were discovered in different contexts. Various interpretation of their function depend on the circumstances of the find, but they are most frequently classified as objects with a cultic

61 Berg 2020, 279–280.

62 Petković 1995, 37; Berg 2020, 280.

63 Спасић-Ђурић 2017, 75.

62 Petković 1995, 37; Berg 2020, 280.

могућност да су бар неке од њих коришћене као рецепијенти за козметичке препарате. Остаци механизма за затварање су уочени и на једном примеру с Виминацијума, па се у том случају може са сигурношћу говорити о делу козметичке кутије од љуштуре шкољке (сл. 4).⁶⁴ На осталим примерцима с Виминацијума нису видљиви остаци механизма, али су свакако овакве љуштуре шкољки (кат. 42–44) могле да буду део тоалетног прибора жена.

Палете су служиле за припрему, мрвљење и мешање козметичких и фармацеутских препарата, као и пигмената, па се претпоставља њихова широка употреба у тоалетне и медицинске сврхе, али и у сликарству. Ови плочасти правоугаони предмети били су израђивани искључиво од камена, а често су на средишњем делу рецепијента приметни трагови употребе у виду удубљења (кат. 39–41).⁶⁵

Козметички препарати су припремани, мешани и наносени спатулама (*cochlea*), предметима који су имали сличну форму као укоснице, али главу обликовану у виду рецепијента. Спатуле су израђиване од различитих материјала, најчешће од кости; ти примерци су најчешће имали дубљи „V” жлеб по средини правоугаоног или овалног рецепијента (кат. 45).⁶⁶ Поред широке примене спатула у припреми различитих препарата, оне су коришћене и као медицински инструменти и у одржавању личне хигијене. Посебан тип спатуле с малим кружним рецепијентом јесте штапић за уши, који је поред наведених функција могао да буде коришћен и за чишћење ушију (кат. 35, 48).⁶⁷

Према римском идеалу лепоте све длаке с тела требало је да буду уклоњене депилацијом, стригилом или пинцетом, да би се до-

character or parts of toiletry sets.⁶³ One should also mention the possibility that at least some of them were used as containers for cosmetic products. Remains of a closing mechanism were observed on an example from Viminacium and in this case, one can speak with certainty about parts of a cosmetic box made of a shell (Fig. 4).⁶⁴ On the remaining examples from Viminacium there are no visible mechanism traces, but such shell remains (Cat. nos. 42–44) could have represented parts of women's toiletry sets.

Palettes were used for preparing, crushing and mixing cosmetic and medical products as well as pigments, and it is, therefore, presumed that they were widely used for cosmetic and medical purposes, as well as in painting. These flat rectangular objects were made of stone exclusively, and traces of usage are often visible in the middle of the recipient as indentations (Cat. nos. 39–41).⁶⁵

Cosmetic substances were prepared, mixed and applied with spatulas (*cochlea*), objects that had a form similar to hairpins, however with their heads were modelled as recipients. Spatulas were made of different materials, most frequently bone; such pieces most commonly possess a deep V-shaped groove in the middle of a rectangular or oval recipient (Cat. no. 45).⁶⁶ Besides the wide use of spatulas for preparing different products, they were used as medical instruments and in personal hygiene. A special type of spatula with a small circular recipient is an ear stick – in addition to the already listed functions, it could also have been used for cleaning ears (Cat. nos. 35, 48).⁶⁷

According to the Roman ideal of beauty, body hair needed to be removed by waxing, using strigils or tweezers, in order to attain the preferred smooth and shiny look.⁶⁸ In the Greek and Roman world, strigils were primarily connected with personal hygiene or medicine and are often seen

64 Spasić-Đurić 2017, 76.

65 Крунић 2000, 83.

66 Petković 1995, 36–37; Крунић 2000, 94.

67 Petković 1995, 37.

63 Spasić-Đurić 2017, 75.

64 Spasić-Đurić 2017, 76.

65 Крунић 2000, 83.

66 Petković 1995, 36–37; Крунић 2000, 94.

67 Petković 1995, 37.

68 Berg 2020, 284.

био жељени гладак и сјајан изглед.⁶⁸ Стригили су у грчко-римском свету били везани примарно за одржавање личне хигијене или медицину, а често се тумаче као један од индикатора хеленизације/романизације. Користили су их припадници оба пола, а жене су их користиле као део тоалетног прибора и у сврху депилације.⁶⁹ Примерци с Виминацијума су најчешће израђени од бронзе или гвожђа (кат. 31–33), а састоје се од олучастог, повијеног стругача и цилиндричне или тракасте дршке.

Пинцете су имале широку употребу током римског периода – као део тоалетног прибора, у фармацији и медицини, али и као утилитарни предмети (нпр. за вађење фитиља из уљаних лампи).⁷⁰ Примерци коришћени у козметичке сврхе, за уклањање маља, су најчешће били израђени од бронзе, с кружном или елипсоидном главом и два крака који се шире ка врховима повијеним на унутра (кат. 34).

Накит и драго камење су углавном били лични предмети који служе примарно за украшавање. Спадали су у категорију *ornamenta uxoria/muliebra/feminarum* (женски украси), а осим естетске функције су често имали и апотропејско-симболичку вредност, или служили и као статусни симбол, којим је јавно показивано богатство читаве породице. Изузетно раскошни и луксузни комади накита највероватније су били део акумулираног богатства које се преносило с генерације на генерацију.⁷¹ Накит је често био лично власништво жена и представљао неотуђиви поклон или део њиховог мираза.⁷²

as one of the Hellenisation/Romanisation indicators. They were used by both sexes, with women using them as parts of toiletry sets and for depilation.⁶⁹ Examples discovered in Viminacium were usually made of bronze or iron (Cat. nos. 31–33). They consist of a curved blade with a cylindrical or a ribbon-shaped handle.

In Roman times, tweezers were widely used – as parts of toiletry sets, in pharmaceuticals and medicine, but also as utilitarian objects (for example for pulling out wicks from oil-lamps).⁷⁰ Specimens used for cosmetic purposes, for hair removal, were usually made of bronze, with a circular or oval head and two blades that widen towards their endings and bend inwards (Cat. no. 34).

Jewellery and precious stones were usually personal belongings, primarily used for adornment. They belonged to the category of *ornamenta uxoria/muliebra/feminarum* (women's ornaments). Besides their aesthetic function, they frequently possessed an apotropaic-symbolic value or were used as status symbols, by which the wealth of the entire family was displayed. Extremely lavish and luxurious pieces of jewellery were most likely parts of accumulated treasure that was passed from one generation to another.⁷¹ Jewellery was frequently woman's personal property and it represented an inalienable gift or part of their dowry.⁷²

68 Berg 2020, 284.

69 Danković 2020b, 209–210.

70 Крунић 2000, 150.

71 Berg 2002, 18; Raat 2013, 28–29.

72 Накит с територије Виминацијума је као засебна тематска целина обрађен у посебном одељку у оквиру овог зборника (Миловановић, Реџић, 282–424).

69 Danković 2020b, 209–210.

70 Крунић 2000, 150.

71 Berg 2002, 18; Raat 2013, 28–29.

72 Jewellery from the territory of Viminacium is presented in detail in the paper which is a part of this publication (Milovanović, Redžić, 282–424).

Каталог / Catalogue

1. Прстен

Пиривој, гроб Г-163

Злато, драги камен, ливење, урезивање

Пречник: 1,8 cm

ДЦВ, Ц-440

2. век

Прстен са кружном алком, украшеном хоризонталним урезима и главом у облику елипсасте касете у коју је уметнута гема од камена црвене боје. На геми је урезана шематизована представа *dextrarum iunctio*.

Објављено: РЛГС 2018, 321, кат. 36; Milovanović 2018, 135, Fig. 45.

1. Ring

Pirivoj, grave G-163

Gold, precious stone, casting, engraving

Diameter: 1.8 cm

DCV, C-440

2nd century

Ring with a circular hoop, decorated with horizontal notches and a head in the shape of an elliptic cassette with a red gemstone intaglio embedded. A schematic representation of *dextrarum iunctio* is engraved on the intaglio.

Published: RLCS 2018, 321, Cat. no. 36; Milovanović 2018, 135, Fig. 45.

2. Прстен

Каструм, сонда 1

Сребро, драги камен, ливење, урезивање

Пречник: 2,2 cm

ДЦВ, Ц-217

3. век

Прстен са кружном алком, украшеном хоризонталним урезима и главом у облику елипсасте касете у коју је уметнута камеја од дво-бојног камена (калцедон?). Алка је профилисана. Рамена нису наглашена. На спојевима алке и главе прстена налзе се по две грануле.

Касета је украшена вертикалним урезима. На камеји је представљен мотив *dextrarum iunctio*, испод којег се налази натпис на старогрчком: OMONI(A).

Објављено: Nikolić, Marjanović, 2020.

2. Ring

Castrum, trench 1

Silver, precious stone, casting, engraving

Diameter: 2.2 cm

DCV, C-217

3rd century

Ring with a circular hoop, decorated with horizontal notches and a head in the shape of an ellipsoid cassette with an embedded cameo made of two-tone stone (chalcedony?). The hoop is segmented. Shoulders are not accentuated. At the junction of the hoop and the head of the ring, there are two granules on each side. The cassette is decorated with vertical incisions. The cameo has a representation of *dextrarum iunctio* motif, below which there is an inscription in the ancient Greek: OMONI(A)

Published: Nikolić, Marjanović, 2020.

3. Прстен-кључ

На камењу, објекат 8

Бронза, ливење/проламање

Пречник: 2,1 cm

ДЦВ, Ц-131

4. век

Бронзани прстен-кључ са затвореном алком полукружног пресека. На алци је плочаста, хоризонтално постављена глава срцолике форме.

Објављено: Миловановић, Мрђић 2016, 247, сл. 3.

3. Key ring

Na kamenju, building 8

Bronze, casting/piercing

Diameter: 2.1 cm

DCV, C-131

4th century

Bronze key ring with a closed hoop of semicircular cross-section. A plate-like, heart-shaped head is horizontally placed on the hoop.

Published: Миловановић, Мрђић 2016, 247, сл. 3.

4. Прстен-кључ

Пећине, гроб Г1-1181

Сребро, ливење/проламање

Пречник: 2,0 cm

ДЦВ, Ц-14189

2. век

Сребрни прстен-кључ са затвореном алком тракастог пресека. На алци је плочаста, хоризонтално постављена глава срцолике форме са наставком у виду стилизованог цвета љиљана.

Необјављено.

4. Key ring

Pećine, grave G1-1181

Silver, casting/piercing

Diameter: 2.0 cm

DCV, C-14189

2nd century

Silver key ring with a closed hoop of rectangular cross-section. A plate-like, heart-shaped head, with an extension in the form of a stylized lily flower, is horizontally placed on the hoop.

Unpublished.

5. Прстен-кључ

Пиривој, гроб Г-388

Бронза, ливење/проламање

Пречник: 1,9 cm

ДЦВ, Ц-1036

3. век

Бронзани прстен-кључ са затвореном алком полукружног пресека. На алци је плочаста, хоризонтално постављена глава правоугаоне форме.

Објављено: Миловановић, Мрђић 2016, 248–249.

5. Key ring

Pirivoj, grave G-388

Bronze, casting/piercing

Diameter: 1.9 cm

DCV, C-1036

3rd century

Bronze key ring with a closed hoop of semicircular cross-section. A plate-like, rectangular head is horizontally placed on the hoop.

Published: Миловановић, Мрђић 2016, 248–249.

6. Кључ

Над Клепечком, објекат 24

Бронза, ливење

Дужина: 5,9 cm, пречник алке: 2,2 cm

ДЦВ, Ц-1090

3. век

Бронзани кључ са прстенастом главом, телом правоугаоног пресека и пером са три зупца, два тракаста и средишњим у виду ћириличног слова Н.

Необјављено.

6. Key

Nad Klepečkom, building 24

Bronze, casting

Length: 5.9 cm, hoop diameter: 2.2 cm

DCV, C-1090

3rd century

Bronze key with a ring-shaped bow, shaft of a rectangular cross-section, and a bit with three key wards, two rectangular and central in the form of the letter H.

Unpublished.

7. Кључ

Више гробаља, ров 2

Бронза, ливење

Дужина: 5,5 cm, пречник алке: 1,7 cm

ДЦВ, Ц-12641

2–3. век

Бронзани кључ са прстенастом главом, телом правоугаоног пресека и пером са три зупца. Тело је украшено урезаним хоризонталним линијама. Крајњи зубац је тракаст, а преостала два квадратног пресека са дијагоналним жлебовима.

Необјављено.

7. Key

Više grobalja, ditch 2

Bronze, casting

Length: 5.5 cm, hoop diameter: 1.7 cm

DCV, C-12641

2nd – 3rd century

Bronze key with a ring-shaped bow, shaft of a rectangular cross-section, and a bit with three key wards. The shaft is decorated with incised horizontal lines. The outermost key ward is rectangular, and the other two square in cross-section, with diagonal notches.

Unpublished.

8. Кључ

Рит, сонда 66, укоп 1

Бронза, ливење

Дужина: 5,5 cm, пречник алке: 1,8 cm

ДЦВ, Ц-1793

2–3. век

Бронзани кључ са прстенастом главом, телом правоугаоног пресека и пером са пет зубаца издељених косим жлебовима. Тело је украшено урезаним хоризонталним линијама.

Необјављено.

8. Key

Rit, trench 66, pit 1

Bronze, casting

Length: 5.5 cm, hoop diameter: 1.8 cm

DCV, C-1793

2nd – 3rd century

Bronze key with a ring-shaped bow, shaft of a rectangular cross-section, and a bit with five key wards, separated by oblique notches. The shaft is decorated with incised horizontal lines.

Unpublished.

9. Укосница

Рит, сонда 26, ров

Бронза, ливење

Дужина: 9,8 cm

ДЦВ, Ц-1305

2–3. век

Бронзана укосница са телом кружног пресека и главом у виду минијатурног прстен-кључа. Кључ има прстенасту главу, телс правоугаоног пресека и перо са три ниска зупца. Тело је украшено урезаним хоризонталним линијама.

Необјављено.

9. Hairpin

Rit, trench 26, ditch

Bronze, casting

Length: 9.8 cm

DCV, C-1305

2nd – 3rd century

Bronze hairpin with a shaft of circular cross-section and a head shaped in the form of a miniature key ring. The key has a ring-shaped bow, a shaft of rectangular cross-section, and a bit with three key wards. The shaft is decorated with incised horizontal lines.

Unpublished.

10. a–g. Укоснице

10. a–g. Hairpins

a. Код кораба, гроб Г1-80

Кост, токарски струт, резање, урезивање

Дужина: 15,5 cm

ДЦВ, Ц-250

2–3. век

Коштана укосница са телом кружног пресека и главом у виду шаке око чијег зглоба је обавијена змија.

Необјављено.

a. Kod koraba, G1-80

Bone, lathe, cutting, engraving

Length: 15.5 cm

DCV, C-250

2nd – 3rd century

Bone hairpin with a circle-sectioned shank and a hand-shaped head with a snake wrapped around the wrist.

Unpublished.

b. Пиривој, сонда 48, укуп 10

Кост, токарски струт, резање, урезивање

Дужина: 11,8 cm

ДЦВ, Ц-1652

2–3. век

Коштана укосница са телом кружног пресека и главом у виду шаке око чијег зглоба је представљена змијска наруквица.

Необјављено.

b. Pirivoj, trench 48, pit 10

Bone, lathe, cutting, engraving

Length: 11.8 cm

DCV, C-1652

2nd – 3rd century

Bone hairpin with a circle-sectioned shank and a hand-shaped head. A snake bracelet is represented around the wrist of the hand.

Unpublished.

c. Више гробаља, гроб Г1-1895

Кост, токарски струт, резање, урезивање

Дужина: 9,4 cm

ДЦВ, Ц-14108

2. век

Коштана укосница са телом кружног пресека и главом у виду Стидљиве Венере (*Venus Pudica*). Глава је од тела игле одвојена профилисаним жлебовима.

Необјављено.

c. Više grobalja, grave G1-1895

Bone, lathe, cutting, engraving

Length: 9.4 cm

DCV, C-14108

2nd century

Bone hairpin with a circle-sectioned shank and a head in the form of a Shy Venus (*Venus Pudica*). The head is separated from the hairpin body by a double collar.

Unpublished.

d. Амфитеатар, укоп 15

Кост, токарски струг, резање, урезивање

Дужина: 8,6 cm

ДЦВ, Ц-2972

крај 1. века

Коштана укосница са главом у облику женске бисте са урезаним детаљима лица и фризура каква се везује за царице из династије Флавијеваца. Глава је од тела одвојена профилисаним жлебовима.

Необјављено.

d. Amphitheatre, pit 15

Bone, lathe, cutting, engraving

Length: 8.6 cm

DCV, C-2972

The end of 1st century

Bone hairpin with head in the shape of a woman's bust with engraved details of the face and the hairstyle associated with the Flavian dynasty Empresses. The head is separated from the body by a triple collar.

Unpublished.

e. Амфитеатар, квадрат F/9

Кост, токарски струт, резање, урезивање

Дужина: 7,6 cm

ДЦВ, Ц-6800

2. век

Коштана укосница са главом у облику женске бисте са урезаним детаљима лица и фризура каква се везује за царице средине 2. века. Глава је од тела одвојена профилисаним прстеном.

Необјављено.

e. Amphitheatre, square F/9

Bone, lathe, cutting, engraving

Length: 7.6 cm

DCV, C-6800

2nd century

Bone hairpin with head in the shape of a woman's bust with engraved details of the face and the hairstyle associated with the mid-2nd century Empresses. The head is separated from the body by a collar.

Unpublished.

f. Амфитеатар, квадрат C/6

Кост, токарски струт, резање, урезивање

Дужина: 9,6 cm

ДЦВ, Ц-2596

2. век

Коштана укосница са телом кружног пресека и главом у виду протоме пантера. Глава је од тела одвојена профилисаним прстеном.

Необјављено.

f. Amphitheatre, square C/6

Bone, lathe, cutting, engraving

Length: 9.6 cm

DCV, C-2596

2nd century

Bone hairpin with a circle-sectioned shank, and a head in the form of a panther protome. The head is separated from the body by a collar.

Unpublished.

g. Амфитеатар, укоп 23

Кост, токарски струт, резање

Дужина: 12,6 cm

ДЦВ, Ц-3033

2–3. век

Коштана укосница са вретенастим телом кружног пресека и главом у виду петла.

Необјављено.

g. Amphitheatre, pit 23

Bone, lathe, cutting

Length: 12.6 cm

DCV, C-3033

2nd – 3rd century

Bone hairpin with a spindle-shaped circle-sectioned shank and a head in the form of a rooster.

Unpublished.

11. a–f. Укоснице

11. a–f. Hairpins

a. Код кораба, гроб Г-33

Бронза, ливење

Дужина: 12,2 cm

ДЦВ, Ц-176

2. век

Бронзана укосница са телом кружног пресека и главом у виду голуба.

Необјављено.

a. Kod koraba, grave G-33

Bronze, casting

Length: 12.2 cm

DCV, C-176

2nd century

Bronze hairpin with a circle-sectioned shank and a head in the form of a dove.

Unpublished.

b. Пећине, сонда 598

Бронза, ливење

Дужина: 8 cm

ДЦВ, Ц-14324

2–3. век

Бронзана укосница са телом кружног пресека и пуноливиеном калотастом главом.

Необјављено.

b. Pećine, trench 598

Bronze, casting

Length: 8 cm

DCV, C-14324

2nd – 3rd century

Bronze hairpin with a circle-sectioned shank and a full-cast semi-globular-shaped head.

Unpublished.

c. Пећине, гроб Г-5684а

Бронза, ливење

Дужина: 6,9 cm

ДЦВ, Ц-13651

4. век

Бронзана укосница са вретенастим телом кружног пресека и лоптастом главом.

Необјављено.

c. Pećine, grave G-5684a

Bronze, casting

Length: 6.9 cm

DCV, C-13651

4th century

Bronze hairpin with a spindle-shaped circle-sectioned shank and a globular head.

Unpublished.

d. Пећине, гроб Г-6034

Бронза, ливење, урезивање

Дужина: 3,1 cm

ДЦВ, Ц-14587

4. век

Бронзана укосница са телом кружног пресека и аплицираном лоптастом главом. Глава је украшена урезаном спиралном линијом.

Необјављено.

d. Pećine, grave G-6034

Bronze, casting, engraving

Length: 3.1 cm

DCV, C-14587

4th century

Bronze hairpin with a circle-sectioned shank and a globular head. The head is decorated with a spiral engraved line.

Unpublished.

e. Рит, гроб Г-3

Сребро, ливење, урезивање

Дужина: 5,9 cm

ДЦВ, Ц-414

2–3. век

Сребрна укосница са телом кружног пресека и полиедарском главом. Глава је украшена урезаним окцима.

Објављено: Danković, Petaković 2014, 62.

e. Rit, grave G-3

Silver, casting, engraving

Length: 5.9 cm

DCV, C-414

2nd – 3rd century

Silver hairpin with a circle-sectioned shank and a polyhedral head. The head is decorated with engraved eyelets.

Published: Danković, Petaković 2014, 62.

f. Рит, гроб Г-3

Сребро, ливење, урезивање

Дужина: 5,8 cm

ДЦВ, Ц-415

2–3. век

Сребрна укосница са телом кружног пресека и полиедарском главом. Глава је украшена урезаним окцима.

Објављено: Danković, Petaković 2014, 62.

f. Rit, grave G-3

Silver, casting, engraving

Length: 5.8 cm

DCV, C-415

2nd – 3rd century

Silver hairpin with a circle-sectioned shank and a polyhedral head. The head is decorated with engraved circle-and-dot motifs.

Published: Danković, Petaković 2014, 62.

12. Укосница

Рит, гроб Г-148

Гагат, токарски струг, глачање

Дужина: 7,1 cm

ДЦВ, Ц-2649

3. век

Укосница од гагата са вретенастим телом кружног пресека и лоптастом главом.

Необјављено.

12. Hairpin

Rit, grave G-148

Jet, lathe, polishing

Length: 7.1 cm

DCV, C-2649

3rd century

Jet hairpin with a spindle-shaped circle-sectioned shank and a globular head.

Unpublished.

13. Укосница

Амфитеатар, укуп 24

Злато, ливење

Дужина: 7,7 + 6,2 cm

ДЦВ, Ц-3030

2–3. век

Златна укосница са телом кружног пресека и профилисаним главом.

Необјављено.

13. Hairpin

Amphitheatre, pit 24

Gold, casting

Length: 7.7 + 6.2 cm

DCV, C-3030

2nd – 3rd century

A gold hairpin with a circle-sectioned shank and a composite head.

Unpublished.

14. а–п. Укоснице

14. а–п. Hairpins

а. Терме, између конхе V и просторије бр. 4

Кост, токарски струг, урезивање

Дужина: 15,5 cm

ДЦВ, Ц-253

3–4. век

Коштана укосница са вретенастим телом кружног пресека и овоидном главом украшеном урезаним косим линијама. Глава је од тела одвојена профилисаним прстеном.

Необјављено.

a. Thermae, between apse V and room no. 4

Bone, lathe, engraving

Length: 15.5 cm

DCV, C-253

3rd – 4th century

Bone hairpin with a spindle-shaped and an ovoid head decorated with oblique engraved lines. The head is separated from the body by a collar.

Unpublished.

b. Амфитеатар, квадрат F/9

Кост, токарски струг

Дужина: 10,5 cm

ДЦВ, Ц-6607

2–3. век

Коштана укосница са главом у облику стилизоване пиније, коју је од вретенастог тела деле четири профилисана прстена.

Објављено: РЛГС 2018, 313, кат. 17.

b. Amphitheatre, square F/9

Bone, lathe

Length: 10.5 cm

DCV, C-6607

2nd – 3rd century

Bone hairpin, with a stylised pinecone-shaped head, separated from the spindle-shaped body by two double collars.

Published: RLCS 2018, 313, Cat. no. 17

c. Над Клепечком, објекат 16

Кост, токарски струг, резање

Дужина: 11,2 cm

ДЦВ, Ц-671

3. век

Коштана укосница са телом кружног пресека и главом у виду конуса на коме се налази пирамида.

Необјављено.

c. Nad Klepečkom, building 16

Bone, lathe, cutting

Length: 11.2 cm

DCV, C-671

3rd century

Bone hairpin with circle-sectioned shank and a head in the form of a cone on which a pyramid is placed.

Unpublished.

d. Над Клепечком, објекат 23, јама 1

Кост, токарски струг

Дужина: 13,5 cm

ДЦВ, Ц-1127

2–3. век

Коштана укосница са телом кружног пресека и овоидном главом.

Глава је од тела одвојена двоструком прстенастом профилацијом.

Необјављено.

d. Nad Klepečkom, building 23, pit 1

Bone, lathe

Length: 13.5 cm

DCV, C-1127

2nd – 3rd century

Bone hairpin with circle-sectioned shank and an ovoid head. The head is separated from the body by a double collar.

Unpublished.

e. Пиривој, објекат 3, канал

Кост, токарски струг

Дужина: 14,1 cm

ДЦВ, Ц-1496

3. век

Коштана укосница са телом кружног пресека и овоидном главом.

Глава је од тела одвојена прстенастом профилацијом.

Необјављено.

e. Pirivoj, building 3, canal

Bone, lathe

Length: 14.1 cm

DCV, C-1496

3rd century

Bone hairpin with circle-sectioned shank and an ovoid head. The head is separated from the body by a collar.

Unpublished.

f. Пиривој, објекат 3, укуп 1

Кост, токарски струг

Дужина: 14,1 cm

ДЦВ, Ц-1485

2–3. век

Коштана укосница са телом кружног пресека и копљастом главом. Глава је од тела одвојена прстенастом профилацијом.

Необјављено.

f. Pirivoj, building 3, pit 1

Bone, lathe

Length: 14.1 cm

DCV, C-1485

2nd – 3rd century

Bone hairpin with circle-sectioned shank and a spear-shaped head. The head is separated from the body by a collar.

Unpublished.

g. Пиривој, квадрат Е/III

Кост, токарски струг

Дужина: 12,9 cm

ДЦВ, Ц-1200

2–4. век

Коштана укосница са телом кружног пресека и купастом главом.

Необјављено.

g. Pirivoj, square E/III

Bone, lathe

Length: 12.9 cm

DCV, C-1200

2nd – 4th century

Bone hairpin with circle-sectioned shank and a cone-shaped head.

Unpublished.

h. Амфитеатар, квадрат К/7

Кост, токарски струг, резање, урезивање

Дужина: 8,9 cm

ДЦВ, Ц-3649

друга половина 3. – 4. век

Коштана укосница са телом кружног пресека и главом у виду пиније.

Глава је од тела одвојена прстенастом профилацијом.

Необјављено.

h. Amphitheatre, square K/7

Bone, lathe, cutting, engraving

Length: 8.9 cm

DCV, C-3649

The second half of 3rd – 4th century

Bone hairpin with circle-sectioned shank and a pinecone-shaped head.

The head is separated from the body by a collar.

Unpublished.

i. Пиривој, сонда 29

Кост, токарски струг

Дужина: 11,4 cm

ДЦВ, Ц-1131

2–4. век

Коштана укосница са телом кружног пресека и равном главом.

Необјављено.

i. Pirivoj, trench 29

Bone, lathe

Length: 11.4 cm

DCV, C-1131

2nd – 4th century

Bone hairpin with circle-sectioned shank and a flat head.

Unpublished.

j. Терме, југоисточни део објекта

Кост, токарски струг, резање

Дужина: 8,5 cm

ДЦВ, Ц-15

3–4. век

Коштана укосница са телом кружног пресека и полиедарском главом.

Необјављено.

j. Thermae, the southeastern part of the building

Bone, lathe, cutting,

Length: 8.5 cm

DCV, C-15

3rd – 4th century

Bone hairpin with circle-sectioned shank and a polyhedral head.

Unpublished.

к. Пиривој, објекат 3, канал

Кост, токарски струг, резање

Дужина: 13,3 cm

ДЦВ, Ц-1492

3. век

Коштана укосница са телом кружног пресека и грубо моделованом овоидном главом. Глава је од тела одвојена прстенастом профилацијом.

Необјављено.

k. Pirivoj, building 3, canal

Bone, lathe, cutting

Length: 13.3 cm

DCV, C-1492

3rd century

Bone hairpin with circle-sectioned shank and an ovoid, roughly worked head. A head is separated from the body by a collar.

Unpublished.

l. Над Клепечком, објекат 18, укоп 2

Кост, токарски струт, резање

Дужина: 6,5 cm

ДЦВ, Ц-751

2–3. век

Коштана укосница са вретенастим телом кружног пресека и полиедарском главом.

Необјављено.

l. Nad Klepečkom, building 18, pit 2

Bone, lathe, cutting

Length: 6.5 cm

DCV, C-751

2nd – 3rd century

Bone hairpin with a spindle-shaped circle-sectioned shank and a polyhedral head.

Unpublished.

m. Пиривој, квадрат 1

Кост, токарски струт

Дужина: 8 cm

ДЦВ, Ц-678

2–4. век

Коштана укосница са вретенастим телом кружног пресека и лоптастом главом.

Необјављено.

m. Pirivoj, square 1

Bone, lathe

Length: 8 cm

DCV, C-678

2nd – 4th century

Bone hairpin with a spindle-shaped circle-sectioned shank and a globular head.

Unpublished.

n. Терме, просторија I

Кост, токарски струг

Дужина: 15,5 cm

ДЦВ, Ц-326

2–3. век

Коштана укосница са вретенастим телом кружног пресека и лоптастом главом.

Необјављено.

n. Thermae, room I

Bone, lathe

Length: 15.5 cm

DCV, C-326

2nd – 3rd century

A bone hairpin with a spindle-shaped circle-sectioned shank and a globular head.

Unpublished.

15. Фигурина

Амфитеатар, квадрат Е/8

Керамика, калуп

Висина: 4,6 cm; ширина лица: 3,5 cm

ДЦВ, Ц-7564

2–3. век

Фрагмент антропоморфне фигурина од теракоте, глава женске особе. Фризура је приказана у виду плетеница које теку паралелно од чела према потиљку, где је коса везана у пунђу. Такав стил подсећа на фризуру царица друге половине 2. и почетка 3. века.

Необјављено.

15. Figurine

Amphitheatre, square E/8

Terracotta, mould

Height: 4.6 cm, face width: 3.5 cm

DCV, C-7564

2nd – 3rd century

Fragment of an anthropomorphic clay figurine, a female head. The coiffure consists of parallel braids running from the forehead to the back of the head, where a bun can be observed. Such style resembles coiffures of Empresses that have lived in second half of the 2nd and the beginning of the 3rd century.

Unpublished.

16. Чешаљ

Рит, сонда 58, ров 1

Кост, сечење, резање, урезивање

Димензије: 8,8 x 5,8 cm, дужине бочних зубаца: 2,5 и 2,8 cm

ДЦВ, Ц-1705

2–3. век

Фрагменти једноделног, коштаног чешља са полукружном дршком и једним редом зубаца. Очувана су два већа, спољна зупца, који се налазе у продужетку лука дршке, док су остали фрагментовани. Дршка је украшена са две уздужне канелуре, урезане изнад реда зубаца. Будући да је чешаљ преломљен, и да недостаје средишњи део, уочава се гвоздена осовина која се пружа кроз дршку. Осовина је највероватније последица поправке чешља.

Необјављено.

16. Comb

Rit, trench 58, ditch 1

Bone, lathe, cutting, engraving

Dimensions: 8.8 x 5.8 cm, lengths of side cogs: 2.5 and 2.8 cm

DCV, C-1705

2nd – 3rd century

Fragments of a single-piece semicircular one-sided bone comb. Two larger outer teeth have been preserved, which continue from the loop of the handle, while the remaining teeth are fragmented. The handle is decorated

with two engraved cannelures, above the e row of teeth. Given that the comb is broken, an iron axle can be observed. Its presence is probably the result of the repair of the comb.

Unpublished.

17. Чешаљ

Амфитеатар, квадрат F/9

Кост, сечење, резање, глачање

Димензије: 2,8 x 2,6 cm

ДЦВ, Ц-6617

2. век

Фрагмент једноделног, дворедног чешља.

Необјављено.

17. Comb

Amphitheatre, square F/9

Bone, lathe, cutting, polishing

Dimensions: 2.8 x 2.6 cm

DCV, C-6617

2nd century

A fragment of a single-piece, double-sided comb.

Unpublished.

18. Чешаљ

Амфитеатар, квадрат C/6

Рог, сечење, резање, глачање

Димензије: 7,6 x 6,8 cm

ДЦВ, Ц-1465

4. век

Троделни, једноредни чешаљ од јелењег рога. Дршка је седласта и причвршћена бронзаним закивцима. Декорација је изведена бронзаним нитнама које прате спољну ивицу дршке.

Објављено: Raičković, Milovanović 2011, 78, Fig. 1.

18. Comb

Amphitheatre, square C/6

Antler, lathe, cutting, polishing

Dimensions: 7.6 x 6.8 cm

DCV, C-1465

4th century

Composite (three-piece) one-sided antler comb. The handle is humpbacked and secured with bronze rivets. The decoration is achieved through bronze rivets alongside the outer border of the handle.

Published: Raičković, Milovanović 2011, 78, Fig. 1.

19. Преслица

Пећине, гроб Г-5937

Кост, токарски струг, урезивање

Дужина: 21,3 cm

ДЦВ, Ц-14247

3. век

Коштана ручна преслица са прстенастим завршетком. Тело преслице је вишеструко профилисано, а врх инкорпорира пинију.

Необјављено.

19. Distaff

Рећине, grave G-5937

Bone, lathe, engraving

Length: 21.3 cm

DCV, C-14247

3rd century

Bone finger distaff with a ring at the bottom end. The shaft is spirally fluted, while the top incorporates a pinecone.

Unpublished.

20. Преслица

Рит, сонда 66, укоп 1

Кост, токарски струг, резање, урезивање

Дужина: 14,9 cm

ДЦВ, Ц-1774

3. век

Коштана ручна преслица са прстенастим завршетком. Тело преслице је кружног пресека, а врх је у виду сумарно изведеног тетрастила. Унутар тетрастила налазила се коштана куглица. Прелаз тела у врх је вишеструко прстенасто профилисан. Стубови тетрастила су украшени урезаним косим линијама, а сам врх укрштеним линијама. Необјављено.

20. Distaff

Rit, trench 66, pit 1

Bone, lathe, cutting, engraving

Length: 14.9 cm

DCV, C-1774

3rd century

Bone finger distaff with a ring at the bottom end. The shaft is circle-sectioned, and the top is in the form of a roughly worked tetrastyle. Inside the tetrastyle was a small bone pellet. The top is separated from the shaft by a quintuple collar. The pillars of the tetrastyle are decorated with incised oblique lines, and the very top with intersected lines.

Unpublished.

21. Преслица

Амфитеатар, квадрат I/5

Кост, токарски струт, урезивање

Дужина: 16,5 cm

ДЦВ, Ц-2876

2. век

Коштана ручна преслица са прстенастим завршетком. Тело преслице је кружног пресека и тордирано. Врх је у виду пиније. Прелази између прстена и тела, односно главе и тела су профилисани.

Објављено: Danković 2020, 91–92, Fig. 10.

21. Distaff

Amphitheatre, square I/5

Bone, lathe, engraving

Length: 16.5 cm

DCV, C-2876

2nd century

Bone finger distaff with a ring at the bottom end. The shaft is circle-sectioned and spirally fluted. The tip is modelled in the form of a pinecone. The top and the ring are separated from the shaft by multiple collars.

Published: Danković 2020, 91–92, Fig. 10.

22. Преслица

Више Гробаља, гроб Г-2557

Бронза, ливење, урезивање

Дужина: 18,6 cm

ДЦВ, Ц-13776

3. век

Бронзана ручна преслица са прстенастим завршетком на коме се налази дугметасто проширење. Тело преслице је кружног пресека. По средини тела налази се правоугаоно профилисано проширење. Врх је у виду птице, која стоји на профилисаном правоугаоном постољу.

Необјављено.

22. Distaff

Više grobalja, grave G-2557

Bronze, casting, engraving

Length: 18.6 cm

DCV, C-13776

3rd century

Bronze finger distaff with a ring at the bottom end, with an extension in the form of a knob on it. The shaft is circle-sectioned. There is a rectangular grooved widening in the middle of the shaft. The top is in the form of a bird, standing on a profiled rectangular pedestal.

Unpublished.

23. Преслица

Више Гробаља, гроб Г-2557

Бронза, ливење

Дужина: 17,9 cm

ДЦВ, Ц-13364

3. век

Бронзана ручна преслица са прстенастим завршетком на коме се налази дугметасто проширење. Тело преслице је кружног пресека. Врх је ребрasto профилисан, као и средиши део тела и прелаз ка прстену. Необјављено.

23. Distaff

Više grobalja, grave G-2557

Bronze, casting

Length: 17.9 cm

DCV, C-13364

3rd century

Bronze finger distaff with a ring at the bottom end, with an extension in the form of a knob on it. The shaft is circle-sectioned. The top is ribbed, as well as the middle part of the shaft and the juncture with the ring.

Unpublished.

24. Преслица

Над Клепечком, гроб Г1-20

Стакло, слободно дување

Дужина: 17,1 cm

ДЦВ, Ц-129

2. век

Стаклена ручна преслица са оштећеним прстенастим завршетком. Тело преслице је тордирано, а врх је моделован у виду сфере са „бодљицама“. Рађена је од стакла тамноплаве боје.

Објављено: РЛГС 2018, 317–318, кат. 28.

24. Distaff

Nad Klepečkom, grave G1-20

Glass, hand-blown

Length: 17.1 cm

DCV, C-129

2nd century

Glass finger distaff with a fragmented ring at the bottom end. The shaft is spirally fluted and the top modelled in the form of a sphere with 'thorns'. It is made from dark blue glass.

Published: RLCS 2018, 317–318, Cat. no. 28.

25. Преслица

Над Клепечком, гроб Г-91

Ћилибар, Бронза, ливење, резање, урезивање

Дужина: 17,1 cm

ДЦВ, Ц-1575

2. век

Ручна преслица формирана од језгра у виду бронзане игле и 27 сегментата од ћилибара црвенкасто-мрке боје, од којих су се неки у потпуности распали. На доњем крају налази се крушколики сегмент, изнад којег се наизменично смењује по 12 лоптастих и конусних перли, у средини одељених дискоидним сегментом. Комад на врху преслице моделован је у виду женског попрсја.

Објављено: Danković 2019, 215-229.

25. Distaff

Nad Klepečkom, grave G-91

Amber, bronze, casting, cutting, engraving

Length: 17.1 cm

DCV, C-1575

2nd century

Hand distaff consisting of a core in the form of a bronze rod and 27 reddish-brown amber segments, some of which have completely disintegrated. A pear-shaped segment is placed at the bottom end, above which 12 globular and conical beads alternate, divided in the middle by a discoid segment. The piece on the top of the distaff is modelled in the form of a woman's bust.

Published: Danković 2019, 215-229.

26. Вретено

Пећине, гроб Г1-1181

Кост, камен, токарски струг, резање

Дужина: 17,7 cm, пречник пршљенка: 1,8 cm

ДЦВ, Ц-14191

2. век

Вретено са телом израђеним од кости и калотастим пршљенком од камена. Врх тела моделован је у виду стрелице.

Необјављено.

26. Spindle

Pećine, grave G1-1181

Bone, stone, lathe, cutting

Length: 17.7 cm, the spindle whorl diameter: 1.8 cm

DCV, C-14190

2nd century

Spindle with a bone shaft and stone convex spindlewhorl. The top of the shaft is modelled in the form of an arrow.

Unpublished.

27. Вретено

Пећине, гроб Г1-1181

Кост, камен, токарски струг, резање

Дужина: 11,2 cm, пречник пршљенка: 2,2 cm

ДЦВ, Ц-14190

2. век

Вретено са телом израђеним од кости и калотастим пршљенком од камена.

Објављено: РЛГС 2018, 318, кат. 29.

27. Spindle

Pećine, grave G1-1181

Bone, stone, lathe, cutting

Length: 11.2 cm, the spindle whorl diameter: 2.2 cm

DCV, C-14190

2nd century

Spindle with a bone shaft and stone convex spindlewhorl.

Published: RLCS 2018, 318, Cat. no. 29.

28. а–с. Пршљенци

28. а–с. Spindlewhorls

а. Више гробалја, сонда 267, укуп 1

Кост, токарски струг

Пречник: 2,8 cm

ДЦВ, Ц-13001

2–3. век

Калотастаи пршљенак од кости са урезаним кружницама око централно бушеног отвора.

Објављено: РЛГС 2018, 318, кат. 30.

a. Više grobalja, trench 267, pit 1

Bone, lathe

Diameter: 2.8 cm

DCV, C-13001

2nd – 3rd century

Bone convex spindlewhorl with engraved circles around the central pierced hole.

Published: RLCS 2018, 318, Cat. no. 30.

b. Над Клепечком, гроб Г-91

Стакло, ливење

Пречник: 2,4 cm

ДЦВ, Ц-1574

2. век

Калотастаи пршљенак од стакла са мотивом концентричних кругова, наизменично плаве и беле боје. У централно бушеном отвору се налази фрагмент тела вретена од кости.

Објављено: Danković 2019, 216–217, Fig. 4.b).

b. Nad Klepečkom, grave G-91

Glass, casting

Diameter: 2.4 cm

DCV, C-1574

2nd century

Glass convex spindlewhorl, with a motif of concentric circles, alternately blue and white. There is a fragment of the bone spindle-shaft in the central pierced hole.

Published: Danković 2019, 216–217, Fig. 4.b).

с. Пећине, гроб Г-5937

Стакло, ливење

Пречник: 2,15 cm

ДЦВ, Ц-14242

2–3. век

Прстенасти пршљенак од зеленкастог стакла.

Објављено: РЛГС 2018, 319, кат. 31.

с. Пећине, grave G-5937

Glass, casting

Diameter: 2.15 cm

DCV, C-14242

2nd – 3rd century

Ring-shaped spindlewhorl made of green glass.

Published: RLCS 2018, 319, Cat. no. 31.

29. a–b. Игле

29. a, b. Sewing needles

a. Више гробаља, гроб Г1-1838

Кост, сечење, резање, глачање

Дужина: 12,8 cm

ДЦВ, Ц-13249

2–3. век

Коштана шиваћа игла пљоснатог тела. На равној глави се налази ушица овалног облика.

Необјављено.

a. Više grobalja, grave G1-1838

Bone, cutting, polishing

Length: 12.8 cm

DCV, C-13249

2nd – 3rd century

Bone sewing needle with a flat shaft. An oval-shaped eyelet is positioned on a flat head.

Unpublished.

b. Над Клепечком, контролни ископ 72

Бронза, ливење

Пречник: 14,5 cm

ДЦВ, Ц-824

2–3. век

Бронзана шиваћа игла пљоснатог тела. На равној глави се налази ушица правоугаоног облика.

Необјављено.

b. Nad Klepečkom, control trench 72

Bronze, casting

Diameter: 14.5 cm

DCV, C-824

2nd – 3rd century

Bronze sewing needle with a flat shaft. A rectangular eyelet is positioned on a flat head.

Unpublished.

30. a–b. Ткачке плочице

30. a, b. Weaving tablets

a. Рит, сонда 4

Кост, резање

Висина: 3,5 cm

ДЦВ, Ц-91

2–3. век

Ткачка плочица троугаоног облика, са три перфорације.

Необјављено.

a. Rit, trench 4

Bone, cutting

Height: 3.5 cm

DCV, C-91

2nd – 3rd century

Triangular weaving tablet, with three perforations.

Unpublished.

b. Амфитеатар, квадрат D/9

Кост, резање

Висина: 4,2 cm

ДЦВ, Ц-7336

2–3. век

Две ткачке плочице троугаоног облика, са по три перфорације.

Објављено: РЛГС 2018, 319, кат. 32.

b. Amphitheatre, square D/9

Bone, cutting

Height: 4.2 cm

DCV, C-7336

2nd – 3rd century

Two triangular weaving tablets, with three perforations on each of them.

Published: RLCS 2018, 319, Cat. no. 32.

31. Стригил

Више гробаља, гроб Г1-1847

Бронза, ливење, урезивање

Дужина: 31,8 cm, ширина: 4 cm, пречник дршке: 2 cm

ДЦВ, Ц-13235

3. век

Бронзани стригил цилиндричне дршке, на којој се налази уски правоугаони отвор за качење. Стругач је олучаст, са благо искривљеним врхом. Стругач је декорисан урезаним паралелним линијама које теку дуж лука са спољне стране. Ове линије су ограничене са два, односно три кратка, грубља уреза. На врху се налазе две хоризонталне, паралелне линије, од којих се пружају две дијагоналне линије.

Необјављено.

31. Strigil

Više grobalja, grave G1-1847

Bronze, casting, engraving

Length: 31.8 cm, width: 4 cm, handle diameter: 2 cm

DCV, C-13235

3rd century

Bronze strigil with cylindrical handle, which has a narrow rectangular opening for hanging. The blade is guttered, with a slightly curved tip. The blade is decorated with parallel incised lines running along the arc of the upper surface. These lines are bounded by two or three short, coarser notches. Two horizontal, parallel lines at the top, from which two diagonal lines extend can be observed on the tip of the blade.

Unpublished.

32. Стригил

Више гробаља, гроб Г1-1878

Бронза, ливење, ковање

Дужина: 17,8 cm

ДЦВ, Ц-13870

2. век

Стригил од бронзаног лима који је са једне стране раскуцан у олучасту стругач, благо повијеног врха, а са друге посувраћен, на тај начин формирајући дршку правоугаоног пресека, са отвором за качење.

Необјављено.

32. Strigil

Više grobalja, grave G1-1878

Bronze, casting, forging

Length: 17.8 cm

DCV, C-13870

2nd century

Strigil made from one piece of bronze sheet, cupped to form a guttered blade with a slightly curved tip at one end, and bent back to form a rectangular handle at the other. Handle displays rectangular opening for hanging.

Unpublished.

33. Стригил

Више Гробаља, гроб Г1-1855

Гвожђе, ковање

Дужина: 21,3 cm

ДЦВ, Ц-13397

2. век

Гвоздени стригил тракасте дршке која је посувраћена чиме је формиран отвор за качење. Стругач је олучаст.
Необјављено.

33. Strigil

Više grobalja, grave G1-1855

Iron, forging

Length: 21.3 cm

DCV, C-13397

2nd century

An iron strigil with a strip handle that is bent back, thus forming a hanging aperture. The blade is guttered.

Unpublished.

34. Пинцета

Пећине, сонда 673

Бронзани лим, савијање

Дужина: 6,1 cm

ДЦВ, Ц-14518

2–3. век

Бронзана пинцета елипсасте главе, са краковима који се шире ка врховима који су под правим углом повијени на унутра..

Необјављено.

34. Tweezers

Pećine, trench 673

Bronze tin, bending

Length: 6.1 cm

DCV, C-14518

2nd – 3rd century

Bronze tweezers with a looped end. Blades extend towards the tips that are bent inwards at a right angle.

Unpublished.

35. Штапић за уши

Рит, сонда 1

Кост, токарски струг, резање

Дужина: 8,6 cm

ДЦВ, Ц-12

2–3. век

Коштана козметичка спатула са малим кружним реципијентом, типа „штапић за уши“. Тело је вретенасто, кружног пресека.

Необјављено.

35. Ear stick

Rit, trench 1

Bone, lathe, cutting

Length: 8.6 cm

DCV, C-12

2nd – 3rd century

Bone cosmetic spatula with a small scoop, belongs to the “ear stick” type. The shaft is spindle-shaped and circle-sectioned.

Unpublished.

36. Огледало

Пећине, гроб Г1-1201

Бронза, ливење, урезивање, бушење, полирање, лемљење

Пречник: 10,3 cm; дужина дршке: 8,6 cm

ДЦВ, Ц-14465

2. век

Бронзано кружно огледало са перфорацијама дуж руба и концентричним кружницама на полеђини. Бронзана дршка огледала се у горњем делу завршава са три крака.

Необјављено.

36. Mirror

Pećine, grave G1-1201

Bronze, casting, engraving, piercing, polishing, soldering

Diameter: 10.3 cm, handle length: 8.6 cm

DCV, C-14465

2nd century

Bronze circular mirror with perforations along the edge and concentric circles on the back. The handle ends with three prongs in the upper part.
Unpublished.

37. Огледало

Рит, гроб Г-148

Сребро, ливење, савијање, лемљење

Пречник: 11 cm; димензије дршке: 8,1 x 5,3 cm

ДЦВ, Ц-2653

3. век

Сребрно кружно, конвексно огледало са хоризонталном дршком аплицираном на полеђини. Дршка је изведена од две дебље сребрне жице уплетене тако да формирају мотив Херкуловог чвора. На крајевима су жице раскуцане у форми лоровог листа.

Необјављено.

37. Mirror

Rit, grave G-148

Silver, casting, bending, soldering

Diameter: 11 cm, handle dimensions: 8.1 x 5.3 cm

DCV, C-2653

3rd century

Silver circular, convex mirror with a horizontal handle applied to the back. The handle is made of two thick silver wires braided to form a Herculean knot motif. The wires are flattened at the ends, in the shape of a bay leaf.

Unpublished.

38. Огледало

Више гробаља, гроб Г-2456

Бронза, ливење, савијање, лемљење

Пречник: 8 cm; дужина дршке: 6,6 cm

ДЦВ, Ц-13528

4. век

Бронзано кружно, конвексно огледало са хоризонталном дршком аплицираном на полеђини. Дршка је изведена од чланковито профилисаног лима савијеног под правим угловима и украсеног уреза-

ним линијама. Крајеви дршке, на спојевима са огледалом, су у форми троугла

Необјављено.

38. Mirror

Više grobalja, grave G-2456

Bronze, casting, bending, soldering

Diameter: 8 cm, handle length: 6.6 cm

DCV, C-13528

4th century

Bronze circular, convex mirror with a horizontal handle applied to the back. The handle is made of a segmented and grooved metal sheet, bent at right angles and decorated with incised lines. The ends jointed to the mirror are shaped in the form of triangles.

Unpublished.

39. Палета

Код кораба, гроб Г1-132

Мермер, клесање

Димензије: 9,2 x 7 cm

ДЦВ, Ц-483

2. – прва половина 3. века

Правоугаона палета од ружичасто-белог мермера. Удубљење са траговима употребе се налази у средишњем делу реципијента.

Објављено: РЛГС 2018, 315, кат. 21.

39. Palette

Kod koraba, grave G1-132

Marble, masonry

Dimensions: 9.2 × 7 cm

DCV, C-483

2nd – the first half of the 3rd century

Rectangular palette made of white-rose marble. Indentation with traces of use can be seen in the middle.

Published: RLCS 2018, 315, Cat. no. 21.

40. Палета

Пиривој, објекат 4, просторија II

Камен, клесање

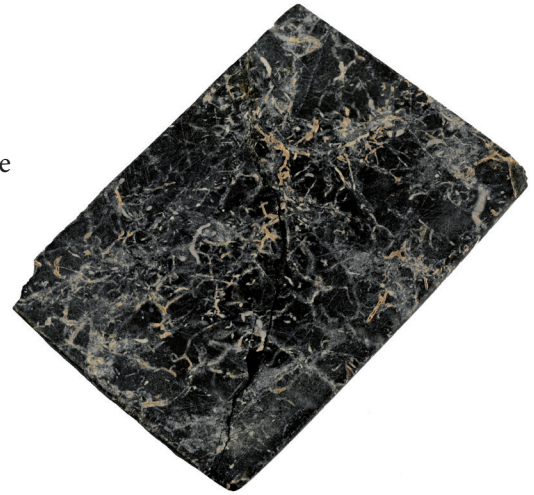
Димензије: 8,5 x 5,8 cm

ДЦВ, Ц-1509

2–3. век

Правоугаона палета од сивог камена прошараног линијама светлије боје.

Необјављено.

40. Palette

Pirivoj, building 4, room II

Stone, masonry

Dimensions: 8.5 × 5.8 cm

DCV, C-1509

2nd – 3rd century

Rectangular palette made of gray stone interspersed with lines of lighter colour.

Unpublished.

41. Палета

Над Клепечком, сонда 49, укоп 3

Камен, клесање

Димензије: 10,9 x 6,4 cm

ДЦВ, Ц-773

Правоугаона палета од сивкастог камена.

2–3. век

Објављено: РЛГС 2018, 314, кат. 20.

41. Palette

Nad Klepečkom, trench 49, pit 3

Stone, masonry

Dimensions: 10.9 × 6.4 cm

DCV, C-773

2nd – 3rd century

Rectangular palette made of greyish stone.

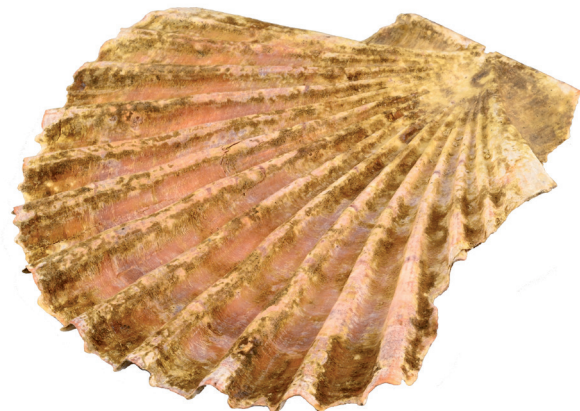
Published: RLCS 2018, 314, Cat. no. 20.

42. Љуштура морске шкољке
Амфитеатар, квадрат I/8
Шкољка
Димензије: 5,9 x 5,5 cm
ДЦВ, Ц-5563
2–3. век
Половина љуштуре морске шкољке.
Необјављено.

42. Seashell
Amphitheatre, square I/8
Shell
Dimensions: 5.9 x 5.5 cm
DCV, C-5563
2nd – 3rd century
Half of a seashell.
Unpublished.

43. Љуштура морске шкољке
Амфитеатар, укуп 9
Шкољка
Димензије: 11,4 x 10,6
ДЦВ, Ц-2395
2. век
Фрагментована половина љуштуре морске шкољке.
Необјављено.

43. Seashell
Amphitheatre, pit 9
Shell
Dimensions: 11.4 x 10.6
DCV, C-2395
2nd century
Fragmented half of a seashell.
Unpublished.

44. Љуштура морске шкољке

Пећине, гроб Г-6024

Шкољка

Димензије: 5,6 x 5,6cm

ДЦВ, Ц-14563

2–3. век

Половина љуштуре морске шкољке.

Објављено: Redžić, Danković, Jovičić 2021, 119, sl. 5 i 6.

44. Seashell

Pećine, grave G-6024

Shell

Dimensions: 5.6 x 5.6 cm

DCV, C-14563

2nd – 3rd century

Half of a seashell.

Published: Redžić, Danković, Jovičić 2021, 119, Sl. 5 i 6.

45. Спатула

Амфитеатар, квадрат I/7

Кост, токарски струг

Дужина: 19 cm

ДЦВ, Ц-3946

2–3. век

Коштана козметичка спатула са плитким реципијентом облика заобљеног правоугаоника, који има дубљи „V“ жлеб по средини. Тело спатуле је овалног пресека и сужава се ка врху.

Објављено: РЛГС 2018, 315, кат. 23.

45. Spatula

Amphitheatre, square I/7

Bone, lathe

Length: 19 cm

DCV, C-3946

2nd – 3rd century

Cosmetic bone spatula with a shallow recipient of a rectangular shape with curved angles, and a deep 'V'cut in the middle. The shaft of the spatula is oval-sectioned, narrowing towards the top.

Published: RLCS 2018, 315, Cat. no. 23.

46. Пиксида

Више Гробаља гроб Г1-1828

Кост, токарски струг, урезивање

Висина: 7,3 cm, пречник поклопца: 4,9 cm, пречник дна: 4,5 cm

ДЦВ, Ц-12821

2. век

Коштана пиксида цилиндричног облика, са дводелним поклопцем и равним дном. Поклопац је вишеструко профилисан, а са унутрашње стране је обложен кружним бронзаним лимом. Реципијент и поклопац су украшени паралелним жлебовима, док је дно на средини украшено урезаним „окцем“. Са унутрашње стране реципијента постоји жлеб на који належ коштани диск, који преграђује пиксиду. Диск је украшен урезаним концентричним кружницама.

Објављено: РЛГС 2018, 316, кат. 24.

46. Pyxis

Više grobalja, grave G1-1828

Bone, lathe, engraving

Height: 7.3 cm, lid diameter: 4.9 cm, bottom diameter: 4.5 cm

DCV, C-12821

2nd century

Cylindrical bone pyxis, with a two-part lid and a flat bottom. The lid is multiple-grooved and covered with a round bronze plate on the inner side. The recipient and the lid are decorated with parallel notches and the bottom has an engraved circle-and-dot motif in the middle. On the inside of the recipient, there is a groove on which the bone disk that divides the pyxis rests. The disc is decorated with incised concentric circles.

Published: RLCS 2018, 316, Cat. no. 24.

47. Пиксида

Над Клепечком, сонда 58

Кост, токарски струг, урезивање

Висина: 4,7 cm, пречник поклопца: 3,1 cm, пречник дна: 2,8 cm

ДЦВ, Ц-1254

2. век

Коштана пиксида цилиндричног облика, са фрагментованим поклопцем и равним дном. Поклопац је профилисан тако да га оивичава пластично ребро а у средини се налази окце. Реципијент је при дну украшен урезаном линијом, док је дно украшено урезаним концентричним кружницама.

Необјављено.

47. Pyxis

Nad Klepečkom, trench 58

Bone, lathe, engraving

Height: 4.7 cm, lid diameter: 3.1 cm, bottom diameter: 2.8 cm

DCV, C-1254

2nd century

Cylindrical bone pyxis, with a fragmented lid and a flat bottom. The lid is grooved so that it is bordered by a rib and in the middle, there is a circle-and-dot motif. The recipient is decorated with an incised line at the bottom, while the bottom is decorated with incised concentric circles.

Unpublished.

48. Штапић за уши

Више Гробаља, сонда 268, укоп 2

Кост, токарски струг

Дужина: 14,5 cm

ДЦВ, Ц-13008

2–3. век

Коштана козметичка спатула са малим кружним реципијентом, типа „штапић за уши“. Тело је вретенасто, кружног пресека, украшено са три паралелна урезана жлеба.

Објављено: РЛГС 2018, 315, кат. 22.

48. Ear stick

Više grobalja, trench 268, pit 2

Bone, lathe

Length: 14.5 cm

DCV, C-13008

2nd – 3rd century

Cosmetic bone spatula with a small circular scoop, belongs to the „ear stick“ type. The body is spindle-shaped and circle-sectioned, decorated with three parallel notches.

Published: RLCS 2018, 315, Cat. no. 22.

49. Стаклена посуда

Више Гробаља, гроб Г1-1828

Стакло, слободно дување

Висина: 5,8 cm, пречник обода: 5,3 cm, пречник дна: 4 cm

ДЦВ, Ц-12820

2. век

Посуда косо разгрнутог и прстенасто задебљаног обода, сферичног реципијента и благо увученог дна. Израђена је од зеленкастог стакла.

Објављено: РЛГС 2018, 316, кат. 25.

49. Glass vessel

Više grobalja, grave G1-1828

Glass, hand-blown

Height: 5.8 cm, rim diameter: 5.3 cm, bottom diameter: 4 cm

DCV, C-12820

2nd century

Glass vessel with wide-mouthed, thickened rim, a globular recipient, and slightly concave base. It is made of greenish glass.

Published: RLCS 2018, 316, Cat. no. 25.

50. Стаклена посуда – балсамаријум

Пећине, гроб Г - 5684

Стакло, дување у калуп

Висина: 7,3 cm, пречник обода: 1,8 cm, пречник дна: 2,4 cm

ДЦВ, Ц-13650

4. век

Балсамаријум прстенасто задебљаног обода, цилиндричног врата, сферичног реципијента са четири елипсоидна удубљења и увученог дна. Израђен је од зеленкастог стакла.

Необјављено.

50. Glass vessel – *balsamarium*

Pećine, grave G-5684

Glass, mold-blown

Height: 7.3 cm, rim diameter: 1.8 cm, bottom diameter: 2.4 cm

DCV, C-13650

4th century

Glass *balsamarium* with a thickened rim, cylindrical neck, a semi-globular recipient divided with four ellipsoidal indentations, and indented base. It is made of greenish glass.

Unpublished.

51. Стаклена посуда – балсамаријум

Над Клепечком, гроб Г1-18

Стакло, слободно дување

Висина: 8,4 cm, пречник обода: 2,9 cm, пречник дна: 3,4 cm

ДЦВ, Ц-119

2. век

Балсамаријум хоризонтално разгранутог и прстенасто профилисаног обода, дугог цилиндричног врата, коничног тела и благо увученог дна. Израђен је од стакла плавичасте боје.

Необјављено.

51. Glass vessel – *balsamarium*

Nad Klepečkom, grave G1-18

Glass, hand-blown

Height: 8.4 cm, rim diameter: 2.9 cm, bottom diameter: 3.4 cm

DCV, C-119

2nd century

Glass *balsamarium* with a horizontally folded and thickened rim, a long cylindrical neck, conical recipient, and slightly indented base. It is made of bluish glass.

Unpublished.

52. Стаклена посуда

Пећине, гроб Г-5937

Стакло, дување у калуп

Висина: 10,4 cm, пречник обода: 1,5 cm

ДЦВ, Ц-14243

3. век

Стаклени балсамаријум благо прстенасто задебљаног обода, дугог цилиндричног врата и заобљеног дна; реципијент је призматичан, рашчлањен елипсоидним удубљењима. Израђен је од безбојног стакла.

Објављено: РЛГС 2018, 317, кат. 26.

52. Glass vessel – *balsamarium*

Pećine, grave G-5937

Glass, mould-blown

Height: 10.4 cm, rim diameter: 1.5 cm

DCV, C-14243

3rd century

Glass *balsamarium* with a slightly thickened rim, a long cylindrical neck, and rounded base; the recipient is prismatic and divided by elliptic indentations. It is made of colourless glass.

Published: RLCS 2018, 317, Cat. no. 26.

53. Стаклена посуда – балсамаријум

Над Клепечком, гроб Г1-61

Стакло, слободно дување

Висина: 12,3 cm, пречник обода: 2,8 cm, пречник дна: 5,1 cm

ДЦВ, Ц-297

2. век

Балсамаријум косо разгрнутог и прстенасто задебљаног обода, цилиндричног врата, хемисферичног реципијента и благо увученог дна. Израђен је од зеленкастог стакла

Необјављено.

53. Glass vessel – *balsamarium*

Nad Klepečkom, grave G1-61

Glass, hand-blown

Height: 12.3 cm, rim diameter: 2.8 cm, bottom diameter: 5.1 cm

DCV, C-297

2nd century

Glass *balsamarium* with wide-mouthed, thickened rim, a cylindrical neck, semi-globular recipient, and slightly indented base. It is made of greenish glass.

Unpublished.

54. Стаклена посуда – балсамаријум

Пећине, гроб Г-6024

Стакло, слободно дување

Висина: 15,2 cm, пречник обода: 2,9 cm, пречник дна: 3,8 cm

ДЦВ, Ц-14567

3. век

Балсамаријум косо разгрнутог, прстенасто задебљаног обода, дугог цилиндричног врата, ниског коничног реципијента и благо удубљеног дна. Израђен је од плавичастог стакла.

Објављено: Redžić, Danković, Jovičić 2021, 119, sl. 5 i 6.

54. Glass vessel – *balsamarium*

Pećine, grave G-6024

Glass, hand-blown

Height: 15.2 cm, rim diameter: 2.9 cm, bottom diameter: 3.8 cm

DCV, C-14567

3rd century

Glass *balsamarium* with wide-mouthed, thickened rim, a long cylindrical neck, a short conical recipient, and slightly indented base. It is made of bluish glass.

Published: Redžić, Danković, Jovičić 2021, 119, Sl. 5-6.

55. Стаклена посуда – балсамаријум

Над Клепечком, гроб Г1-91

Стакло, слободно дување

Висина: 12,0 cm, пречник обода: 3,2 cm, пречник дна: 5,0 cm

ДЦВ, Ц-1282

3. век

Балсамаријум хоризонтално разгрнутог обода, цилиндричног врата, коничног реципијента и равног дна. Израђен је од зеленкастог стакла.

Необјављено.

55. Glass vessel – *balsarium*

Nad Klepečkom, grave G1-91

Glass, hand-blown

Height: 12.0 cm, rim diameter: 3.2 cm, bottom diameter: 5,0 cm

DCV, C-1282

3rd century

Glass *balsarium* with a horizontally bent, thickened rim, a cylindrical neck, a conical recipient, and a flat base. It is made of greenish glass.

Unpublished.

56. Стаклена посуда – балсамаријум

Више Гробаља, гроб Г-2309

Стакло, слободно дување

Висина: 8,9 cm, пречник обода: 4,6 cm, пречник дна: 5,6 cm

ДЦВ, Ц-13086

3. век

Балсамаријум благо левкасто разгрнутог обода, цилиндричног врата, ниског коничног реципијента и благо увученог дна. Израђен је од зеленкастог стакла.

Необјављено.

56. Glass vessel – *balsarium*

Više grobalja, grave G-2309

Glass, hand-blown

Height: 8.9 cm, rim diameter: 4.6 cm, bottom diameter: 5.6 cm

DCV, C-13086

3rd century

Glass *balsarium* with a slightly wide-mouthed rim, a cylindrical neck, a short conical recipient, and slightly indented base. It is made of greenish glass.

Unpublished.

57. Стаклена посуда – теглица

Више Гробаља, гроб Г1-1878

Стакло, слободно дување

Висина: 8,7 cm, пречник обода: 6,3 cm, пречник дна: 5,0 cm

ДЦВ, Ц-13865

2. век

Посуда (теглица) левкасто разгрнутог обода, профилисаног рамена, коничног реципијента и кружног, благо удубљеног дна. Израђена је од танког безбојног стакла.

Необјављено.

57. Glass vessel – jar

Više grobalja, grave G1-1878

Glass, hand-blown

Height: 8.7 cm, rim diameter: 6.3 cm, bottom diameter: 5.0 cm

DCV, C-13865

2nd century

Glass vessel (jar) with a wide-mouthed rim, an accentuated shoulder, a conical recipient, and a circular, slightly indented base. It is made of thin colourless glass.

Unpublished.

58. Стаклена боца

Пећине, гроб Г-6024

Стакло, дување у калуп

Висина: 12,0 cm, димензије: 6,3 x 6,1 cm

ДЦВ, Ц-14559

3. век

Призматична боца косо разгрнутог и прстенасто задебљаног обода, кратког и цилиндричног врата, са реципијентом квадратног пресека. Дно је равно и украшено малим удубљењима, и то једним у средини и по једним у сваком углу. Израђена је од зеленкастог стакла.

Објављено: Redžić, Danković, Jovičić 2021, 119, sl. 5 i 6.

58. Glass jar

Pećine, grave G-6024

Glass, mould-blown

Height: 12.0 cm, dimensions: 6.3 x 6.1 cm

DCV, C-14559

3rd century

Prismatic glass jar with wide-mouthed, thickened rim, a short and cylindrical neck, and a recipient of square cross-section. The base is flat and decorated with small rounded indentations, one in the middle and one in each corner. It is made of greenish glass.

Published: Redžić, Danković, Jovičić 2021, 119, Sl. 5, 6.

59. Стаклена посуда – унгуентаријум

Рит, гроб Г-148

Стакло, слободно дување

Дужина: 35,5 cm, пречник обода: 4,3 cm, пречник дна: 2,3 cm

ДЦВ, Ц-2640

3. век

Унгуентаријум благо оштећеног задебљаног обода, дугог цилиндричног врата, биконичног трбуха и заобљеног дна. Стакло је под дебелим слојем иридације.

Необјављено.

59. Glass vessel – *unguentarium*

Rit, grave G-148

Glass, hand-blown

Length: 35.5 cm, rim diameter: 4.3 cm, bottom diameter: 2.3 cm

DCV, C-2640

3rd century

Glass *unguentarium* with slightly damaged thickened rim, a long cylindrical neck, a biconical recipient, and a rounded base. The glass is under a thick layer of iridescence.

Unpublished.

60. Стаклена посуда – балсамаријум

Над Клепечком, гроб Г1-18

Стакло, слободно дување

Висина: 8,8 cm, пречник обода: 2,7 cm, пречник дна: 4,0 cm

ДЦВ, Ц-118

2. век

Балсамаријум хоризонтално разгнута и прстенасто профилисаног обода, дугог цилиндричног врата, коничног реципијента и благо увученог дна. Израђен је од стакла плавичасте боје.

Необјављено.

60. Glass vessel – *balsarium*

Nad Klepečkom, grave G1-18

Glass, hand-blown

Height: 8.8 cm, rim diameter: 2.7 cm, bottom diameter: 4.0 cm

DCV, C-118

2nd century

Glass *balsarium* with a horizontally bent and thickened rim, a long cylindrical neck, a conical recipient, and slightly indented base. It is made of bluish glass.

Unpublished.

61. Стаклена посуда – балсамаријум

Више Гробаља, гроб Г1-1777

Стакло, слободно дување

Висина: 11,3 cm, пречник обода: 1,9 cm, пречник дна: 3,4 cm

ДЦВ, Ц-12285

2. век

Балсамаријум левкасто разгнутаг обода, цилиндричног врата, коничног реципијента и благо удубљеног дна. Израђен је од плавичастог стакла.

Необјављено.

61. Glass vessel – *balsarium*

Više grobalja, grave G1-1777

Glass, hand-blown

Height: 11.3 cm, rim diameter: 1.9 cm, bottom diameter: 3.4 cm

DCV, C-12285

2nd century

Glass *balsarium* with wide-mouthed rim, a cylindrical neck, a conical recipient, and slightly indented base. It is made of bluish glass

Unpublished.

62. Стаклена посуда – балсамаријум

Више Гробаља, гроб Г-2253

Стакло, слободно дување

Висина: 9,4 cm, пречник обода: 2,9 cm, пречник дна: 3,4 cm

ДЦВ, Ц-12540

2–4. век

Балсамаријум левкасто разгрнутог обода, цилиндричног врата, коничног реципијента и благо удубљеног дна. Израђен је од плавичастог стакла.

Необјављено.

62. Glass vessel – *balsarium*

Više grobalja, grave G-2253

Glass, hand-blown

Height: 9.4 cm, rim diameter: 2.9 cm, bottom diameter: 3.4 cm

DCV, C-12540

2nd – 4th century

Glass *balsarium* with wide-mouthed rim, a cylindrical neck, a conical recipient, and slightly indented base. It is made of bluish glass

Unpublished.

63. Стаклена посуда – балсамаријум

Над Клепечком, гроб Г1-61

Стакло, слободно дување

Висина: 14,0 cm, пречник обода: 2,7 cm, пречник дна: 8 cm

ДЦВ, Ц-294

2. век

Стаклени балсамаријум хоризонтално разгрнутог и прстенасто задебљаног обода, дугог цилиндричног врата, сферичног реципијента и увученог дна. Израђен је од зеленкастог стакла.

Необјављено.

63. Glass vessel – *balsarium*

Nad Klepečkom, grave G1-61

Glass, hand-blown

Height: 14.0 cm, rim diameter: 2.7 cm, bottom diameter: 8 cm

DCV, C-294

2nd century

Glass *balsarium* with a horizontally bent, thickened rim, a long cylindrical neck, a globular recipient, and indented base. It is made of greenish glass.

Unpublished.

64. Стаклена боца

Пећине, гроб Г-6024

Стакло, дување у калуп

Висина: 9,7 cm, ширина: 5,5 cm

ДЦВ, Ц-14562

3. век

Призматична боца косо разгрнутог и прстенасто задебљаног обода, са издуженим реципијентом квадратног пресека. Дно је равно и украшено концентричним круговима. Израђена је од зеленкастог стакла. Унутар боце констатовано је постојање беличастосиве материје (калцификовани талог оригиналног садржаја).

Објављено: Redžić, Danković, Jovičić 2021, 119, sl. 5 i 6.

64. Glass jar

Pećine, grave G-6024

Glass, mould-blown

Height: 9.7 cm, width: 5.5 cm

DCV, C-14562

3rd century

Prismatic glass jar with wide-mouthed, thickened rim, and elongated recipient of square cross-section. The bottom is flat and decorated with concentric circles. It is made of greenish glass. The existence of a whitish-gray substance (calcified sediment of the original content) was ascertained inside the jar.

Published: Redžić, Danković, Jovičić 2021, 119, sl. 5 i 6.

СКРАЋЕНИЦЕ / ABBREVIATIONS

ДЦВ / DCV = Документациони центар Вими-
нацијум / Documentation Center Viminacium

IMS II = *Inscriptions De La Mésie Supérieure*,
Vol. II

M. Mirković, 1986. *Inscriptions De La Mésie
Supérieure*, Vol. II, *Viminacium et Margum*,
Centre d' études épigraphiques et numismatiques
de la Faculté de Philosophie de l' Université de
Beograd, Beograd 1986.

РЛГС 2018 = RLCS 2018

*Римски лимес и градови на тлу Србије/Roman
Limes and Cities on the Territory of Serbia*, М.
Кораћ, С. Поп-Лазич (ур.), Српска акаде-
мија наука и уметности, Археолошки инсти-
тут, Београд 2018 = *Roman limes and cities on
the territory of Serbia*, М. Korać, S. Pop-Lazić
(eds.), Serbian Academy of Sciences and Arts,
Archaeological institute, Belgrade 2018.

ЛИТЕРАТУРА / BIBLIOGRAPHY:

Alberici, Harlow 2007 – A. Alberici, M. Harlow,
Age and Innocence: Female transitions to
Adulthood in Late Antiquity, in: A. Cohen, J.
B. Rutter (eds.), *Constructions of Childhood in
Ancient Greece and Italy*, The American School
of Classical Studies at Athens, Athens 2007, 193–
204.

Allason-Jones 2005 – L. Allason-Jones, *Women
in Roman Britain*, The Council for British
Archaeology, Bootham 2005.

Allison 2006 – P. Allison, Mapping for Gender.
Interpreting Artefact Distribution inside 1st
and 2nd century A.D. Forts in Roman Germany,
Archaeological Dialogues, Vol. 13, 2006, 1–20.

Anđelković Grašar 2018 – J. Anđelković Grašar,
Image as a way of self-representation, association
and type creation for Late Antique women in
the central Balkans, In: S. Golubović, N. Mrđić
(eds.), *Vivere Militare Est. From Populus to
Emperors – Living on the Frontier*, Vol. I, Institute
of Archaeology, Belgrade 2018, 333–364.

Anđelković Grašar 2021 – J. Anđelković Grašar,
Femina Antica Balcanica, Arheološki institut,
Evoluta, Beograd 2021.

Batten 2010 – A. Batten, Clothing and
Adornment, *Biblical Theology Bulletin*, Vol. 40,
No. 3, 2010, 148–159.

Becker 2016 – H. Becker, Roman women in the
urban economy. Occupations, social connections
and gendered exclusions, in: J. Turfa, S. Budin
(eds.), *Women in Antiquity: Real Women Across
the Ancient World*, Routledge, London 2016, 915–
931.

Berg 2002 – R. Berg, Wearing wealth. Mundus
muliebris and ornatus as status markers of
women in Imperial Rome, in: P. Setälä, et al.
(eds.), *Women, wealth and power in the Roman
empire*, Institutum Romanum Finlandiae, Roma
2002, 15–73.

Berg 2016 – R. Berg, Dominae apothaecarum.
Gendering Storage Patterns in Roman Houses,
in: R. Berg (ed.), *The Material Sides of Marriage:
Women and Domestic Economies in Antiquity*.
Institutum Romanum Finlandiae, Roma 2016,
175–190.

Berg 2020 – R. Berg, Perfume Bottles, Hairpins
and Mirrors: Evolutions of Mundus Muliebris
in Ostia, in: A. Karivieri (ed.), *Life and Death in*

- a Multicultural Harbour City: Ostia Antica from the Republic through Late Antiquity*, Institutum Romanum Finlandiae, Roma 2020, 279–286.
- Bíró et al. 2012** – T. M. Bíró, A. M. Choyke, V. Lóránt, Á. Vecsey, *Az Aquincumi Múzeum Gyűjteménye 2 / Bone Objects in Aquincum 2*, Nemezeti Kulturális Alap, Budapest 2012.
- Богуновић 2012** – М. Богуновић, Жена у Риму – субјект или објект права?, *Зборник радова Правног факултета Нови Сад* 46, бр. 2, 2021, 539–550.
- Clark 1981** – G. Clark, *Roman Women, Greece & Rome*, Vol. 28(2), 1981, 193–212.
- D'Ambra 2007** – E. D'Ambra, *Roman Women*, Cambridge University Press, New York 2007.
- Danković 2019** – I. Danković, Burial of a woman with an amber distaff at Viminacium, *Starinar* LXIX, 2019, 215–229.
- Danković 2020a** – I. Danković, Roman bone distaffs and spindles: Could they have been used for spinning?, *Гласник Српског археолошког друштва* 36, 2020, 79–98.
- Danković 2020b** – I. Danković, *Inventar grobova ženske populacije kao odraz životnog doba. Studija slučaja viminacijumskih nekropola od I do IV veka*, Unpublished PhD thesis, Filozofski fakultet, Beograd 2020.
- Dixon 1988** – S. Dixon, *The Roman mother*, Croom Helm Ltd., London 1988.
- Dixon 2011** – S. Dixon, From Ceremonial to Sexualities: A Survey of Scholarship on Roman Marriage, in: B. Rawson (ed.), *A Companion to Families in Greek and Roman World*, Wiley-Blackwell, Chichester 2011, 245–261.
- Eyben 1993** – E. Eyben, *Restless youth in ancient Rome*, Routledge, London 1993.
- Facchinetti 2005** – G. Facchinetti, La Rocca, in: M. P. Rossignani, M. Sannazaro, G. Legrottaglie (eds.), *La signora del sarcofago. Una sepoltura di rango nella necropoli dell'Università Cattolica*, V&P, Milano 2005, 199–223, 333–334.
- George 2005** – M. George, Family Imagery and Family Values in Roman Italy, in: M. George (ed.), *The Roman Family in the Empire. Rome, Italy, and Beyond*, Oxford University Press, Oxford 2005, 37–66.
- Голубовић 2000** – С. Голубовић, Обућа из триконхалне гробнице из Виминацијума, *Viminacium* 11, 2000, 83–100.
- Goody 1990** – J. Goody, *The oriental, the ancient and the primitive. Systems of marriage and the family in the pre-industrial societies of Eurasia*, Cambridge University Press, Cambridge 1990.
- Harlow, Laurence 2002** – M. Harlow, R. Laurence, *Growing Up and Growing Old in Ancient Rome: A Life Course Approach*, Routledge, London 2002.
- Hersch 2010** – K. K. Hersch, *The Roman Wedding. Ritual and Meaning in Antiquity*, Cambridge University Press, Cambridge 2010.
- Hingley 2001** – R. Hingley, *Roman Officers and English Gentlemen. The Imperial Origins of Roman Archaeology*, Routledge, London 2001.
- Крунић 2000** – С. Крунић, Римски медицински, фармацеутски и козметички инструменти на територији Горње Мезије, Unpublished PhD thesis, Филозофски факултет, Београд 2000.
- Кузмановић-Нововић 2007** – И. Кузмановић-Нововић, Представе Диониса и његовог тијасоса на римским гемама из Србије, *Архаика* I, 2007, 149–159.
- Larsson Lovén 1998** – L. Larsson Lovén, Lanam fecit – Woolworking and Female Virtue, in: L. Larsson Lovén, A. Strömberg (eds.), *Aspects of Woman in Antiquity*, Proceedings of the first Nordic Symposium on Women's Lives in Antiquity, held in Göteborg 12-15 June 1997, Aström, Jonsered 1998, 85–95.

- Lentano 2018** – M. Lentano, Kinship, in: M. Bettini, W. Short (eds.), *The World through Roman Eyes. Anthropological Approaches to Ancient Culture*, Cambridge University Press, Cambridge 2018, 171–190.
- Mantzilas 2017** – D. Mantzilas, Laudationes Mulierum: Lives and Virtues of Five Exceptional Women, *Carpe Diem*, Vol. 2, Issue 2, 2017, 297–338.
- Mihajlović 2011** – V. D. Mihajlović, Adultery in the Mirror: Roman Mirror from Viminacium, Myth, Moral and Rite(s) of Passage, *Antiquity and Modern World* 5, 2011, 179–193.
- Milovanović 2018** – B. Milovanović, Jewellery as a Symbol of Prestige, Power and Wealth of the Citizens of Viminacium, in: S. Golubović, N. Mrđić (eds.), *Vivere Militare Est. From Populus to Emperors – Living on the Frontier*, Vol. II, Institute of Archaeology, Belgrade 2018, 101–141.
- Milovanović, Anđelković Grašar 2017** – B. Milovanović, J. Anđelković Grašar, Female Power that Protects: Examples of the Apotropaic and Decorative Functions of the Medusa in Roman Visual Culture from the Territory of the Central Balkans, *Starinar* LXVII, 2017, 167–182.
- Миловановић, Мрђић 2016** – Б. Миловановић, Н. Мрђић, Прстен-кључеви из Виминачијума, *Гласник Српског археолошког друштва* 32, 2016, 243–263.
- Митић 2014** – М. Митић, *Жене и лимес: накит у римским утврђењима на Ђердану*, Unpublished MA thesis, Филозофски факултет, Београд 2014.
- Nikolić, Marjanović 2020** – S. Nikolić, M. Marjanović, Roman Engagement ring from Viminacium, *Banatica* 30/1, 2020, 257–269.
- Petković 1995** – S. Petković, *Rimski predmeti od kosti i roga sa teritorije Gornje Mezije*, Arheološki institut, Beograd 1995.
- Pomeroy 1975** – S. B. Pomeroy, *Goddesses, Whores, Wives, & Slaves. Women in Classical Antiquity*, Schocken Books, New York 1975.
- Raat 2013** – A. Raat, *Diadems: a girl's best friend? Jewellery finds and sculptural representations of jewellery from Rome and Palmyra in the first two centuries AD*, Unpublished MA thesis, Faculty of Archaeology, Leiden 2013.
- Raičković, Milovanović 2011** – A. Raičković, B. Milovanović, Development and Changes in Roman Fashion – Showcase Viminacium, *Archaeology and Science* 6 (2010), 2011, 77–107.
- Rawson 1986** – B. Rawson, The Roman Family, in: B. Rawson (ed.), *The Family in Ancient Rome: New Perspectives*, Cornell University Press, Ithaca, New York 1986, 1–57.
- Rawson 2003** – B. Rawson, *Children and Childhood in Roman Italy*, Oxford University Press, Oxford, New York 2003.
- Redžić, Danković, Jovičić 2021** – S. Redžić, I. Danković, M. Jovičić, Zaštitna arheološka iskopavanja na lokalitetu Pećine (Viminacijum) tokom 2018. i početkom 2019. godine, u: S. Vitezović, M. Radišić, Đ. Obradović (ur.), *Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2018. godini*, Arheološki institut, Beograd 2021, 115–127.
- Saller 1987** – R. Saller, Men's Age at Marriage and Its Consequences in the Roman Family, *Classical Philology*, Vol. 82, No. 1, 1987, 21–34.
- Sebesta 2001** – J. L. Sebesta, 'Symbolism in the Costume of Roman Women', in: J. L. Sebesta, L. Bonfante (eds.) *The World of Roman Costume*, The University of Wisconsin Press, Madison 2001, 46–53.
- Спасић-Ђурић 1996** – Д. Спасић-Ђурић, Једна гробна целина из Виминачијума, *Гласник Српског археолошког друштва* 12, 1996, 99–106.

Спасић-Ђурић 2001 – Д. Спасић-Ђурић, Рељефна огледала из Виминацијума. *Viminacium* 12, 2001, 159–178.

Спасић-Ђурић 2002 – Д. Спасић-Ђурић, *Виминацијум, главни град римске провинције Горње Мезије*, Народни музеј, Пожаревац 2002.

Спасић-Ђурић 2015 – Д. Спасић-Ђурић, *Град Виминацијум*, Народни музеј Пожаревац, Пожаревац 2015.

Spasić-Đurić 2017 – D. Spasić-Đurić, *Pinctada margaritifera* box from Viminacium, *Starinar* LXVII, 2017, 76–93.

Szabó 2009 – M. Szabó, Tutela mulierum: The Institution of Guardianship over full Aged Women in the Late Roman Republic and Early Principate, *Acta classica Universitatis Scientiarum Debreceniensis* 44, 2009, 57–78.

Treggiari 1991 – S. Treggiari, *Roman Marriage: Iusti Coniuges from the Time of Cicero to the Time of Ulpian*, Oxford University Press, Oxford 1991.

Treggiari 2007 – S. Treggiari, *Terentia, Tullia and Publilia. The Women of Cicero's Family*. Routledge, London, New York 2007.

Watts 2005 – D. Watts, *Boudicca's Heirs. Women in Early Britain*, Routledge, London, New York 2005.

Zotović 2008 – R. Zotović, Symbols on grave monuments in the eastern part of the Roman province of Dalmatia, *Journal of the Serbian Archaeological Society* 24, 2008, 431–444.

Зотовић, Јордовић 1990 – Љ. Зотовић, Ч. Јордовић, *VIMINACIUM I. Некропола „Више Гробаља“*, Археолошки институт, Републички завод за заштиту споменика културе, Београд 1990.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

902/904"652"(497.11)(082)
904(497.11)(083.82)

VIVERE in urbe Viminacium. T. 1 / editors Mirjana Vojvoda, Ilija Danković,
Bebina Milovanović ; [translated by Milica Tapavički Ilić]. - Belgrade : Institute
of Archaeology, 2022 (Beograd : Digital Art). - 501 str. : fotogr. ; 25 cm.
- (Monographies / Institute of Archaeology, Belgrade ; 76)

Na spor. nasl. str: Vivere in urbe Viminacium. Том 1. - Uporedo engl. prevod i srp.
original. - Tekst štampan dvostubačno. - Tiraž 100. - Napomene i bibliografske
reference uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-86-6439-070-5
ISBN 978-86-6439-069-9 (niz)

а) Археолошка истраживања - Виминацијум - Зборници б) Археолошки налази
- Виминацијум - Каталогзи

COBISS.SR-ID 82274569

